

Selvitystyö vaativan sijaishuollon
ja psykiatrian yhdistelmäyksikön
jatkovalmistelun tueksi
Varsinais-Suomessa

Sisällysluettelo

1	Johdanto	4
2	Tiivistetysti yhdistelmäyksiköstä	5
3	Lastensuojelu ja nuorisopsykiatria tilastojen valossa	7
4	Miksi Varsinais-Suomi tarvitsee yhdistelmäyksikön?	17
4.1	Kyselyn tulokset	20
5	Jatkovalmistelu ja jatkotutkimustarpeet	29
	Lähteet	33

KUVIO- JA TAULUKKOLUETTELO

Kuvio 1. Kuvaus vaativan sijaishuollon yhdistelmäyksiköstä.

Kuvio 2. Mielenterveys ja psykiatrinen laitoshoido Varsinais-Suomessa.

Kuvio 3. Lastensuojelun ja psykiatrian yhteisasiakkaat TYKS:n yhteistoiminta-alueella vuonna 2017.

Kuvio 4. Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten hoitomuotojen ja laitos- ja perhehoidon nettokäyttökustannusten kehitys.

Kuvio 5. OT-mittari ja tiivistetyt selitteet.

Taulukko 1. Varsinais-Suomen lastensuojelun toimintatietoja vuonna 2018

1 Johdanto

Yhteiskunnan kehittyminen on vaikuttanut myös lasten ja nuorten hyvinvoinnin erojen kuilun kasvamiseen, joissa yhtäläillä niin huonon kuin hyvän huonon kehityksen on nähty kasaantuvan¹. On todettu, että pienellä osalla lapsista, nuorista ja heidän perheistään on erityisen vaativia palvelujen ja tuen tarpeita, joihin nykyinen palvelujärjestelmä ei ole kyennyt tarpeenmukaisesti vastaamaan, kuten vaativan sijaishuollon ja psykiatrisen kuntoutuksen edellyttämässä tilanteissa. Palvelujärjestelmän puutteet ovat liittyneet tarpeisiin nähden niukkoihin resursseihin, osaamisen puutteisiin, palvelujen saatavuuden ja oikea-aikaisen kohdentumisen sekä palvelujen yhteensovittamisen haasteisiin².

Palvelujärjestelmän ongelmakohdat aiheuttavat yhtäältä asiakkaalle tuen ja hoidon katkonaisuutta ja pitkittymistä, tarpeetonta asiakkuuden siirtelyä toimijoilta toiselle sekä toisaalta tehottomuuden, päällekkäisen työn sekä palvelujärjestelmä lähtöisesti tarjotun avun ja asiakkaan kokeman hyödyn kohtaanto-ongelman myötä myös merkittäviä kustannuksia yhteiskunnalle. Kustannuksien lisääntyessä peräänkuulutetaan entistä enemmän myös laadukkaampia palveluja, joissa keskiössä ovat palveluketju- sekä asiakaskeskeinen ajattelutapa. Tämä edellyttää myös päätöksentekijöiltä kykyä tarkastella entistä enemmän sektoreita ja hallinnonalat ylittävää kokonaiskuva³

Osana lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelman (LAPE) Osaamis- ja tukikeskus (OT-keskus) kehittämistä on suunniteltu ja mallinnettu palvelujärjestelmän haasteisiin pureutuvaa ja asiakkaiden tarpeisiin vastaavaa vaativinta sijaishuoltoa ja psykiatrisen kuntoutusta integroivaa yhdistelmäyksikköä. Tämän selvitystyön tarkoituksena on koota yhteen tiivistetysti tietoa ja materiaalia yhdistelmäyksikön mahdollista jatkovalmistelua ja perustamista varten. Selvitystyö tehdään osana Turun yliopiston lastensuojelun Lasu & Pop-kehittämishanketta, jonka tavoitteena on linkittyä osaksi kuntien, kuntayhtymien ja maakunnan kehittämistoimintaa sekä edistää LAPE-muutosohjelman tavoitteiden toteuttamista. Selvitystyön tuloksia voidaan hyödyntää maakunnallisen jatkokehittämistyön lisäksi myös lastensuojeluun liittyvän tutkimuksen jatkoaiheina. Selvitystyössä on kerätty kyselyn avulla maakunnallisen lastensuojelun ja lapsiperhesosiaalityön asiantuntijatyöryhmän jäsenien näkemyksiä liittyen yhdistelmäyksikön perustamistarpeesta. Lisäksi selvitystyössä on hyödynnetty niin kansallisesti kuin alueellisesti tuotettua tutkimus- ja tilastotietoa sekä OT-keskuskehittämiseen ja yhdistelmäyksikön mallintamiseen liittyvää materiaalia.

¹ Laakso 2019a: 4

² Halila ym. 2019: 21

³ Kotala 2019: 14-15 & 60

2 Tiivistetysti yhdistelmäyksiköstä

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman (LAPE) aikana (2017-2018) kehittämistyöllä on pyritty vastaamaan niihin vaativimpien erityispalvelujen edellyttämään tarpeeseen ja tilanteisiin, joihin nykyinen sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmä ja osaaminen ei ole kyennyt tarpeen mukaisesti vastaamaan. Osana tätä kehittämistyötä on tehty vaativinta sijaishuoltoa ja psykiatrian kuntoutusta integroivaa yhdistelmäyksikön mallinnusta. Yhdistelmäyksikön mallinnukseen, koulutukseen ja toimintojen kehittämiseen osallistui laaja joukko asiantuntijoita huomioiden ylimaakunnallinen yhteistyö. Kehittämisen- ja suunnittelutyötä on ohjannut asiantuntijoilta kartoitetut näkemykset OT-keskuksiin liittyvistä asiakasprofiileista, palvelutarpeista ja rakenteista. OT-keskukseen liittyvässä valmistelutyössä on toiminut teemoitettuja alatyöryhmiä, joista sijaishuollon alatyöryhmä on vastannut OT-keskukseen integroituvaa yhdistelmäyksikön suunnittelusta ja mallintamisesta. ⁴

Yhdistelmäyksikkö pyrkii vastaamaan nykyisen palvelujärjestelmän kipukohtiin ja asiakkaiden tilanteiden edellyttämiin tarpeisiin tuottaen vaativaa moniammatillisia tuen, hoidon ja kuntoutuksen palveluja. Yhdistelmäyksikön asiakaskohderyhmän lapsilla ja nuorilla on tarve monille yhtäaikaistulle vaativan tason palveluille, kuten psykiatriselle hoidolle ja vaativalle erityiselle tuelle ja he ovat lastensuojelun sijaishuollon asiakkaina. Psykiatrian näkökulmasta tarkasteltuna kohderyhmän asiakkailta on vaikeita käyttäjäoireita, toistuvaa itsensä vahingoittamista, epävakaita persoonallisuushäiriöitä tai vaikeita traumoja, jotka asettavat erityisiä haasteita kuntoutuksensa järjestämiselle. Yhdistelmäyksikön asiakaskohderyhmän nuorilla on muun muassa vakavia mielenterveys- ja päihdeongelmia, rikollisuutta ja vakavaa epäsosiaalista käyttäytymistä. Lapset ja nuoret ovat pääsääntöisesti 12-vuotta täyttäneitä lastensuojelun ja psykiatrian asiakkaita. Kohderyhmässä on myös alle 12-vuotiaita lapsia, joiden kuntoutuksen järjestäminen on suunniteltu tapahtuvan pääsääntöisesti tarjoamalla konsultatiivisia palveluja muuhun sijaishuoltoonpaikkaan tai järjestämällä palvelu avopalveluna.⁵

Yhdistelmäyksikössä lapsen ja hänen perheensä ympärille kootaan tarpeisiin vastaava moniammatillinen kuntoutus, jonka ytimessä on vaativan sijaishuollon ja psykiatrian tuki. Yhdistelmäyksikkö tarjoaa ympärivuorokautista kuntoutusta sekä avopalveluina konsultaatio- ja jalkautuvaa tukea alueen muihin lastensuojelulaitoksiin. Kuntoutustyö perustuu yhteiseen hoidolliseen viitekehykseen ja siitä johdetuilla interventioilla on vankka tutkimuksellinen perusta. Kuntoutusprosessin kestoa ei ole määritelty erikseen, vaan tilannetta arvioidaan säännöllisesti huomioiden jälleen yhdistämistavoitteen toteutumisen.

⁴ Lupa auttaa! –hanke 2018a

⁵ Lupa auttaa! –hanke 2018b

Yhdistelmäyksikön kuntoutusprosessi ja hoidollinen viitekehys huomioi työskentelyn koko perheen kanssa läpi prosessin eri vaiheiden. Yhdistelmäyksikköä koskeva palvelupolku on kuvattu tiivistetysti kuvassa 1. Yhdistelmäyksikkö toimii alueen vaativan sijaishuollon resurssikeskuksena, jossa linkittyvät tutkimustieto, asiakkuusajattelu, kuntoutuskäytäntöjä kehittävä asiakastyö sekä lapsi- ja perhepalvelujen laajempi kehittäminen. Yhdistelmäyksiköllä on vahvat yhteistyörakenteet tutkimus- ja kehittämisorganisaatioihin.⁶

Kuvio 1. Kuvaus vaativan sijaishuollon yhdistelmäyksiköstä

⁶ Länsirannikon OT-pohjapaperi 2019, Halila ym. 2019: 37

3 Lastensuojelu ja nuorisopsykiatria tilastojen valossa

Yhdistelmäyksikön tarjoamassa palvelukonseptissa integroituvat vaativin sijaishuolto ja psykiatrinen kuntoutus. Tähän liittyen on tarpeen tarkastella lastensuojelun ja nuorisopsykiatrian näkymää ja kehitystrendejä tilastojen valossa. Tässä luvussa on tarkasteltua lastensuojeluun ja nuorisopsykiatriaan liittyvää tilasto- ja tutkimustietoa havainnoiden nykytilaa vuoden 2018 tilastoja hyödyntäen ja peilaten viimeisen kymmenen vuoden ajanjaksolla tapahtuneeseen kehitykseen. Lisäksi tilastotietojen valossa on tehty vertailua Varsinais-Suomen lastensuojelun ja nuorisopsykiatrian nykytilasta ja kehityksestä suhteessa koko maata kuvaavaan näkymään.

Lastensuojelu tilastojen näkökulmasta

Varsinais-Suomessa lastensuojeluilmoituksia koskevien 0-17-vuotiaiden lasten ja nuorten lukumäärä on noudattanut samaa kehitystrendiä kuin koko maan osalta tarkasteltuna viimeisen kymmenen vuoden ajanjaksoa. Läpi tarkasteluajanjakson on Varsinais-Suomessa lastensuojeluilmoituksia koskevia lapsia ja nuoria on ollut hieman enemmän kuin kansallisesti vertailtuna. Varsinais-Suomessa vuonna 2018 lastensuojeluilmoituksia tehtiin 7 154 lapsesta ja nuoresta (ks. taulukko 1). Yleisesti voidaan todeta, että lastensuojeluilmoituksia koskevien lasten ja nuorten lukumäärä on kaksinkertaistunut vastaavaan ikäiseen väestöön suhteutettuna viimeisen kymmenen vuoden aikana.⁷ Tilastoista voidaan huomata, että lastensuojeluilmoituksen kohteena olleiden väestöosuus nousee yläkouluun siirryttäessä. Kuusikkokaupunkiraportin mukaan Turussa lastensuojeluilmoitukset koskivat 14 % maakunnan 13-15-vuotiaista nuorista ja 18,6 % maakunnan 16-17-vuotiaista nuorista.⁸

Tarkasteltaessa lastensuojelun avohuollon asiakkaiden (0-17-vuotiaat) lukumäärää viimeisen kymmenen vuoden ajanjaksolla, voidaan todeta Varsinais-Suomen noudattaneen lähes samaa kehityskulkua verrattain koko maan tilanteeseen. Varsinais-Suomen avohuollossa olleiden lasten ja nuorten lukumäärä on pysytellyt kuitenkin lähes koko ajanjakson alle maan tason. Lastensuojelun avohuollon asiakasmäärät ovat olleet kasvussa vuoteen 2014 asti, jonka jälkeen ne on kääntynyt jyrkkään laskuun. Asiakasmäärän lasku selittyi 1.4.2015 voimaan astuneilla lainsäädännön muutoksilla, jonka jälkeen osa aiemmin lastensuojelun alle kuuluvista palveluista on nykyisin saatavilla yleisen so-

⁷ Sotkanet

⁸ Forsell 2019: 21

siaalihuollon kautta ilman lastensuojelun asiakkuutta. Vuonna 2018 Varsinais-Suomessa oli 3603 lastensuojelun avohuollon asiakasta. ⁹

	LUKUMÄÄRÄ (VARSINAIS-SUOMI)	VASTAAVAN IKÄISESTÄ VÄESTÖSTÄ (VARSINAIS-SUOMI)	VASTAAVAN IKÄISESTÄ VÄESTÖSTÄ (KOKO MAA)
Lastensuojeluilmoitukset	14332		
Lapset ja nuoret, joita ilmoitukset koskivat	7154	8,3 %	7,5 %
Lastensuojelun avohuollon asiakkaina oli	3603	4,2 %	4,4 %
Kodin ulkopuolelle sijoitettuja lapsia ja nuoria vuoden aikana	1383	1,6 %	1,5 %
Huostaanotettuina olleita lapsi ja nuoria	928	1,1 %	1,0 %
Kiireellisesti vuoden aikana sijoitettuja	399	0,5 %	0,4 %
Toistuvia sijoitettuja lapsia ja nuoria (vähintään 3 sijoitusta viimeisen kahden vuoden aikana)	40	4,6 lasta ja nuorta /1000 vastaavanikäistä	3,3 lasta ja nuorta/ 1000 vastaavanikäistä

Taulukko 1. Varsinais-Suomen lastensuojelun toimintatietoja vuonna 2018.

Palvelujärjestelmämme tunnistaa ne lapset, nuoret ja perheet suhteellisen hyvin, joiden kohdalla erilaiset haasteet ja ongelmat ovat yhteenkietoituneita. Yhteen kietoutuneisuudella tarkoitetaan muun muassa samanaikaisia koulun käyntiin liittyviä haasteita, terveydellisiä ongelmia sekä rikosoikeudellisia seuraamuksia. Näihin haasteisiin on pyritty vastaamaan useimmiten lastensuojelun toimenpiteillä, kuten sijoittamalla kodin ulkopuolelle.¹⁰

Kodin ulkopuolelle sijoitettujen 0-17-vuotiaiden osuus vastaavan ikäisestä väestöstä on ollut kasvussa viimeisen kymmenen vuoden tarkastellussa sekä kansallisesti että Varsinais-Suomessa. Varsinais-Suomessa kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten osuus on lähes samalla tasolla kuin koko maan osalta tarkasteltuna. Vuonna 2018 Varsinais-Suomessa kodin ulkopuolelle oli sijoitettuna 1383 lasta ja nuorta, joista huostaanotettuja oli 928. Kuusikkokuntien vertailussa Turussa vuonna 2018 sijoituspäätöksien perusteena oli yleisimmin sijoitus avohuollon tukitoimena (67,1 %), kiireellisen sijoituksen päätöksiä oli 25,3 % ja huostaanottopäätöksiä 7,6%. ¹¹

Huostaanotettujen lasten ja nuorten lukumäärä on pysynyt melko tasaisena pidemmän

⁹ Sotkanet, Forsell 2019: 28

¹⁰ Ristikari ym. 2018: 128

¹¹ Forsell 2019: 33

aikavälin tarkastelussa niin koko maassa kuin Varsinais-Suomen maakunnan osalta. Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten väestöosuuden on todettu nousevan vastaavasti iän kasvaessa. 13–17-vuotiaista sijoitettuna on suhteessa selvästi useampi kuin nuoremista lapsista. Kiireellisesti vuoden aikana sijoitettujen lasten ja nuorten määrä on ollut viimeisen kymmenen vuoden aikajakson aikana kasvussa ja kehitystrendi on ollut Varsinais-Suomen osalta samansuuntaista verrattuna koko maahan. Varsinais-Suomessa vuoden 2018 aikana kiireellisesti sijoitetut lapsia ja nuoria oli 399.¹² Kuusikkokaupunkiverailussa kiireellisesti sijoitettujen lasten lukumäärän todettiin kuitenkin laskeneen kaikkien kuutoskaupunkien osalta vuonna 2018. Väestöosuus kasvaa iän noustessa myös tarkasteltaessa kiireellisiä sijoituksia. Vuonna 2018 Turussa kiireellisistä sijoituksista 53,1% koski 13-17-vuotiaita lapsia ja nuoria. Vuonna 2018 on kerätty myös ensimmäistä kertaa tietoa vuoden aikana huostaanotettujen lasten lukumäärästä ja huostaanotettujen ikäjakaumasta. Turussa vuoden 2018 aikana 67,4 % huostaanotetuista lapsista ja nuorista oli 13-17-vuotiaita.¹³

HUOMIOITA NUORTEN OSALTA

KODIN ULKOPUOLELLE SIOJITETTUNEN, KIIREELLISESTI SIOJITETTUNEN JA HUOSTAANOTETTUNEN LASTEN JA NUORTEN VÄESTÖOSUUKSIEN ON TODETTU NOUSEVAN VASTAAVASTI IÄN KASVAESSA.

Turussa 2018 huostaanotetuille lapsille tehdyissä sijaishuoltopalkan muutospäätöksistä 73,2 % oli tehty teini-ikäisille (16-17-vuotiaille osuus oli 43,7%).

Sijoitusten katkeamisen ja muutoksien on todettu myös kasautuvan.

Näiden nuorten kohdalla voidaan tarkastella myös palvelujärjestelmän aiheuttamaa monipaikkaista asumista, kuten muun muassa lastensuojelun ja psykiatrian välillä.

Noin puolet sijoitetuista 13-17-vuotiaista nuorista ovat asiakkaina myös psykiatrisissa palveluissa. 20 % sijoitetuista nuorista on ollut myös nuorisopsykiatrian laitoshoidon potilaina.

VUONNA 2018 TURUSSA 13-17-VUOTIAIDEN OSUUS OLI...

- 53,1 % KIIREELLISESTI TEHDYISTÄ SIOJITUKSISTA
- 67,4 % VUODEN AIKANA HUOSTAANOTETUISTA
- 57,4 % HUOSTASSA OLLEISTA

Forsell Marianne (2019). Suomen suurimman kaupungin lastensuojelun palvelujen ja huostaanotuksen vertaileva vuosi 2018. Nuusikko-työryhmä joulukuussa 1 / 2019.
Laakso Riitta (2019). Lastensuojelun toimivat sijoitukset ja monipaikkaisten asumisen. Sijoitettujen nuorten näkökulma. Yhteiskentäpolitiikka 66 (2019):1.
Hönelä Tarja ym. (2018). Lastensuojelun, lastenpsykiatrian ja nuorisopsykiatrian yhdyntä asiakkaat - yhteinen vastuu. Päätösten tueksi 50:2018.
Ristikari Tiina ym. (2018). Suomi lasten kasvuympäristönä. Kahdeksantoista vuoden seuranta vuonna 1997 syntyneistä. THL: raportti 7/2018.

Kuva 1. Tiivistetysti huomiota nuorten osalta.

Kuusikkoraportin tulokset vahvistavat näkökulmaa nuorten suuresta osuudesta kodin ulkopuolelle kiireellisesti sijoitetuista ja huostaanotetuista lapsista ja nuorista. Turussa kiireellisesti sijoitetuista nuorista 25,8 % oli 13-15-vuotiaita ja 27,3 % oli 16-17-vuotiaita. Huostaanotettujen lasten ja nuorten ikäjakaumaa tarkastelussa todetaan, että Turussa huostaanotetuista 30,4 % on 13-15-vuotiaita ja 37 % on 16-17-vuotiaita. Vuonna 2018

¹² Sotkanet

¹³ Forsell 2019: 36-37

huostassa olleista nuorista 24,4 % oli 13-15-vuotiaita ja 33 % 16-17-vuotiaita. Huostaanotetuilla lapsille tehdyissä sijaishuoltopaikan muutospäätöksistä suurin osa oli tehty teini-ikäisille, 29,5 % 13-15-vuotiaille nuorille ja peräti 43,7 % 16-17-vuotiaille nuorille. Nuorten lisääntyneet sijoitukset sekä kiireelliset sijoitukset heijastavat yhtälailla nuorten haasteiden yhteen kietoutuneisuutta ja tarvetta palvelujärjestelmän puutteiden tarkasteluun nuorten palvelujen osalta¹⁴

Varsinais-Suomessa vuonna 2018 toistuvia sijoituksia (vähintään kolme sijoitusta viimeisen kahden vuoden aikana) oli tehty noin 40 lapselle ja nuorelle.¹⁵ Kuusikkokaupunkien raportin mukaan vuonna 2018 huostaanotetuille lapsille tehdyistä sijaishuoltopaikan muutospäätöksistä 73,2 % oli tehty teini-ikäisille.¹⁶ Useiden ja toistuvien sijaishuoltopaikan muutoksien taustalla näyttää olevan asiakasryhmä, jolla on samanaikaisesti useita erilaisia haasteita. Nämä nuoret ovat kohdanneet palveluista poiskäännyttämistä, sijaishuoltopaikan muutoksia eri sijaishuoltopaikkojen välillä sekä toisaalta myös sijaishuollon, että psykiatrisen hoidon välillä.¹⁷ Toistuvien sijoitusten taustalla ja sijaishuoltopaikan muutoksissa on kyse yhtä lailla nuorten kompleksista tilanteista tai ongelmakäyttäytymisestä kuin palvelujärjestelmän ja palvelujen organisoinnin muovaamista haasteista sekä hoitajien ja työntekijöiden sitoutumisen tai nuoren tarpeen edellyttämien kompetenssien puutteesta. Tutkimusten valossa sijoitusten katkeamista tapahtuu eniten nuorten osalta ja niiden on todettu myös kasautuvan, jolloin sijaishuoltopaikka on saattanut vaihtua nuoren osalta jopa 3-7 kertaan. Toistuvien sijoitusten ja sijaishuoltopaikan muutoksien lisäksi näiden nuorten kohdalla voidaan tarkastella osin muuta palvelujärjestelmän aiheuttamaa monipaikkaista asumista, kuten muun muassa lastensuojelun ja psykiatrian välillä. Tämä näkökulma herättää pohtimaan lastensuojelun ja psykiatrian välisiä toimintatapoja sekä yhteistyötä.¹⁸

Nuorisopsykiatria tilastojen näkökulmasta

Erikoissairaanhoidon avohoitokäyntien määrä nuorisopsykiatrian osalta on noudattanut samaa kasvavaa kehitystrendiä koko maan tilanteeseen verrattuna. Varsinais-Suomen osalta avohoitokäyntien lukumäärä on kuitenkin pysytellyt lähes koko tarkasteluajanjakson koko maan alapuolella. Varsinais-Suomessa nuorisopsykiatrian avohoitokäyntien lukumäärä on kasvanut vuoteen 2015 asti, jonka jälkeen niiden lukumäärä on kääntynyt laskuun. Koko maan osalta muutoskehitys on ollut kasvava myös vuoden 2015 jälkeen. Kymmenen vuoden tarkasteluajavälillä nuorisopsykiatrian avohoitokäynnit ovat Varsi-

¹⁴ Ristikari ym. 2018: 89, Laakso 2019a: 77, Forsell 2019: 36-38

¹⁵ Sotkanet

¹⁶ Forsell 2019: 38

¹⁷ Heino 2018: 3, Laakso 2019b: 8-9

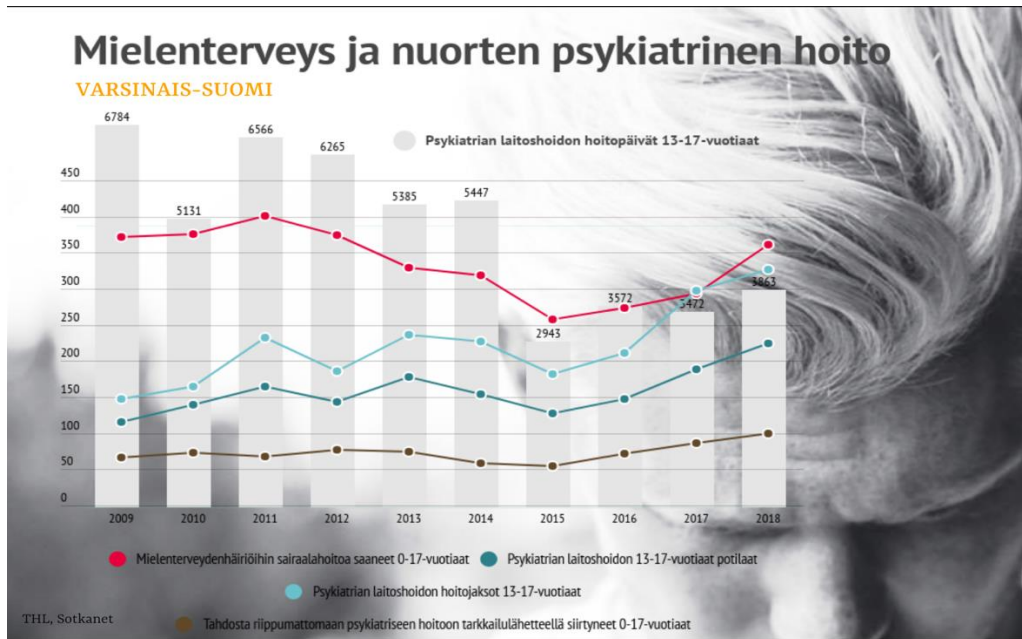
¹⁸ Laakso 2019b: 9

nais-Suomessa lähes kaksinkertaistuneet, koko maan osalta muutos on ollut vielä suurempaa. Vuonna 2017 Varsinais-Suomessa nuorisopsykiatrian avohoitokäyntejä on ollut 901,7/ 1000 13-17-vuotiasta nuorta ja koko maan osalta avohoitokäyntien määrä on ollut 1057/ 1000 vastaavan ikäistä nuorta. ¹⁹

Nuorisopsykiatrian laitoshoidon potilaiden, hoitajaksojen ja hoitopäivien lukumääriä kuvaavaa kehitystä Varsinais-Suomen osalta kymmenen vuoden tarkastelujaksolla on kuvattu kuviossa 1. Kuviossa havainnollistuu myös kokonaisuudessaan 0-17-vuotiaiden lasten ja nuorten mielenterveyden häiriöihin sairaalahoitoa saaneiden lukumäärä Varsinais-Suomessa. Edellä mainittujen kaikkien indikaattoreiden kehityskulku on ollut Varsinais-Suomen ja koko maan osalta saman suuntaiset, joskin Varsinais-Suomessa vastaavaan ikäiseen väestöön suhteutetut lukumäärät ovat olleet koko tarkasteluajanjakson koko maata alhaisemmat. Mielenterveydellisistä syistä sairaalahoitoa tarvinneiden lasten ja nuorten lukumäärä kuvaa osaltaan lasten ja nuorten psyykkisten ongelmien määrää sekä niiden vaikeusastetta. Varsinais-Suomessa sairaalahoitoa saaneiden 0-17-vuotiaiden lasten ja nuorten määrä on kymmenen vuoden ajanjaksolla ollut pitkään lasusuuntainen. Vuonna 2015 sairaalahoitoa saaneiden lukumäärä on kuitenkin lähtenyt nousuun. Nousua selittää samanaikaisesti yhtä lailla kasvavaan kehitykseen lähtenyt nuorisopsykiatrian laitoshoidossa olleiden potilaiden määrä, joka on vuoden 2015 jälkeen lähes kaksinkertaistunut. Vastaavaa kasvavaa muutosta on tapahtunut myös nuorisopsykiatrian hoitajaksojen lukumäärässä ja erityisesti huomioiden samanaikaisesti nuorisopsykiatrisen laitoshoidon hoitopäivien samanaikaisen jyrkästi laskevan kehityssuunnan. Tilastot kertovat nuorisopsykiatrisessa laitoshoidossa olevasta suuntauksesta lyhyt kestoisiin laitoshoidon jaksoihin, jonka jälkeen nuorten hoito siirtyy toisaalle, kuten muun muassa sijaishuollon yksiköille. Varsinais-Suomessa vuonna 2018 mielenterveyden häiriöihin sairaalahoitoa oli saanut yhteensä 361 0-17-vuotiasta lasta ja nuorta, joista nuorisopsykiatrian laitoshoidon potilaita oli ollut 225 nuorta. Nuorisopsykiatrian laitoshoidon jaksoja oli ollut 327 ja laitoshoidon hoitopäiviä oli ollut yhteensä 3863. ²⁰

¹⁹ Sotkanet

²⁰ Sotkanet

Kuvio 2. Mielenterveys ja psykiatrinen laitushoito Varsinais-Suomessa.

Tulkinnassa on kuitenkin huomioitava, että tilastojen kuvaamiin lukumääriin vaikuttavat psykiatrian avohoidon ja laitoshoidon käytettävissä olevat resurssit sekä vallitsevat hoitokäytännöt. Kuntaliiton tekemän kyselyn mukaan muun muassa lastensuojelun asiakkaiden mielenterveyspalveluiden saatavuudessa on ollut haasteita ja ne ovat heikentyneet viimeisen viiden vuoden aikana. Varsinais-Suomen osalta tilanteen on kuvattu olevan huolestuttava, sillä vastaajien arvioiden mukaan monissa kunnissa palvelu on jäänyt kokonaan saamatta useimmiten²¹.

Lastensuojelun ja nuorisopsykiatrian yhteiset asiakkaat

Vaativien erityispalveluiden yleisyyttä on tarkasteltu selvittämällä paljonko kodin ulkopuolelle sijoitettuna olevat lapset käyttävät lasten- ja nuorisopsykiatrian palveluita ja toisaalta paljonko lasten- ja nuorisopsykiatrian asiakkaista on lastensuojelun asiakkaita.²² Tutkimustulokset vahvistavat näkemystä, että lastensuojelun ja nuorisopsykiatrian sairaalahoidon yhteisasiakkaiden määrä on suuri. Eri tutkimusten valossa lastensuojelun ja psykiatrisen hoidon yhtäaikainen tarve vaihtelee 30- 90 % välillä. Nuorten osalta on arvioitu, että noin puolet sijoitetuista 13-17-vuotiaista nuorista ovat asiakkaina myös psykiatrisissa palveluissa²³.

Kansallisella tasolla lastensuojelun (avohuolto, sijaishuolto) ja lasten- ja nuorisopsykiatrian (avo- ja osastohoito) asiakkaana vuonna 2017 on ollut 100 000 lasta ja nuorta,

²¹ Puustinen-Korhonen 2018

²² Halila ym. 2019: 20

²³ Heino 2018: 2

joista suurin osa oli nuoria. Samanaikaisesti lastensuojelun sijaishuollossa sekä lasten- ja nuortenpsykiatrian asiakkaina oli noin 6700 lasta ja nuorta, joista noin promillen tarpeet edellyttivät viimeisen vuoden aikana sekä lastensuojelun sijaishuoltoa, että psykiatrian vuodeosastohoitoa. Näistä asiakkaista suurin osa oli teini-ikäisiä. Lastensuojelun sijaishuollon ja lasten- ja nuorisopsykiatrian yhteisasiakkuuksissa on vaihtelevuutta maakunnittain ja ikäryhmittäin sekä riippuen kumman palvelun näkökulmasta asiaa tarkastellaan. Yhteisasiakkuuksien osuus näyttäytyy selvitysten valossa suuremmalta tarkasteltaessa kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten näkökulmasta. Varsinais-Suomen osalta molempien palvelumuotojen vaativimman hoidon ja kuntoutuksen näkökulmasta tilanne yhteisasiakkuuksien osalta oli seuraavanlainen (ks. kuva X). TYKS:n yhteistoiminta-alueella sijoitetuista 13-17-vuotiasta nuorista 20 % oli ollut myös nuorisopsykiatrian vuodeosaston potilaina. Nuorisopsykiatrian vuodeosaston potilaista sijoitettuina oli ollut 34 %.²⁴

Kuvio 3. Lastensuojelun ja psykiatrian yhteisasiakkaat TYKS:n yhteistoiminta-alueella vuonna 2017.

Nuorisopsykiatrisen sairaalahoidon ja lastensuojelun yhteisasiakkaiden psykiatrisen sairauksien esiintymisessä on havaittu eroja verrattuna psykiatrista sairaalahoitoa saaneisiin muihin nuoriin. Yleisimmät hoitoon tulon syyt yhteisasiakkailla liittyivät käytökseen

²⁴ Heino ym. 2018: 11

liittyviin ongelmiin sekä kouluun, sosiaaliaseen ympäristöön ja perheeseen liittyviin haasteisiin. Käytösongelmien taustalla näkyvät myös koulun käyntiin ja oppimiseen liittyvät haasteet. Asiakasprofiiltaan nuorisopsykiatrisessa sairaalahoidossa olleet yhteisasiakkaat olivat muihin hoidossa olleisiin nuoriin verrattuina usein myös muita nuorempia, poikia ja asuivat harvemmin molempien biologisten vanhempien kanssa.²⁵

Nuorisopsykiatrian ja lastensuojelun yhdyspintoihin liittyvää tutkimusta tulisi jatkaa erityisesti asiakkuuksien ja palvelujärjestelmien nivelkohtia tarkastelemalla. Yhteisasiakkaiden tarpeisiin vastaaminen edellyttää usean organisaation yhteistä työtä ja tutkimusten valossa nuorten yhteenkietotuneet ongelmat kasvattavat hoitamisen vaativuutta ja tarpeisiin vastaavien sijoituspaikkojen löytäminen on koettu haasteelliseksi. Nämä näkökulmat alleviivaavat esiin nousutta tarvetta kehittää pitkään laitoshoidon tarpeeseen vastaavia palveluita, kuten sijaishuollon laitoshoidon, jossa on vahvaa nuorisopsykiatrista osaamista.²⁶

Yhdistelmäyksikön asiakkaiden kompleksiset tilanteet ja haasteet peräänkuuluttavat yhteisasiakkuuksien tarkastelua laajentaen näkökulmaa ulottuen lastensuojelun ja psykiatrian yhteistoimintapintaa laajemmalle, kuten esimerkiksi rikosseuraamusalalle ja päihdehoitoon.

Lastensuojelun kustannukset

Vuodesta 2015 alkaen THL on tilastoinut lastensuojelun laitos- ja perhehoidon kustannuksien lisäksi myös lastensuojelun avohuoltopalvelujen kustannuksia. Kuusikkokaupunkien raportin mukaan suurin osa lastensuojelun avohuollon kustannuksista syntyy avohuollon tukitoimista ja avohuollon sosiaalityöstä. Turun kaupungin osalta avohuollon kustannuksista 61,1 % koostui avohuollon tukitoimista.²⁷

Lastensuojelun avohuoltopalvelujen osalta tilastoitujen neljän vuoden aikana sekä koko maan osalta, että Varsinais-Suomessa avohuollon kustannukset ovat olleet kasvussa, vaikka lastensuojelun avohuollon asiakkaiden määrä on pysynyt lähes samalla tasolla. Varsinais-Suomessa lastensuojelun avohuollon nettokäyttökustannukset vuonna 2018 olivat noin 30 miljoonaa euroa. Näiden kustannuksien asukaskohtainen tarkastelu tuo esiin, että Varsinais-Suomessa lastensuojelun avohuollon nettokäyttökustannukset olivat huomattaen korkeammat verrattuna koko maahan. Koko maan osalta lastensuojelun

²⁵ Kiuru ja Metteri 2014: 157

²⁶ Kiuru ja Metteri 2014: 157

²⁷ Sotkanet, Forsell 2019: 31

avohuollon nettokäyttökustannukset olivat 50,6 €/ asukas ja Varsinais-Suomessa vastaava kustannusluku oli 62,8 €/ asukas.²⁸

Lastensuojelun kokonaiskustannuksista suurimmat menoerä koostuu sijoituksiin liittyvistä kustannuksista. Sijoitukset ja hoitovuorokausien jakautumien eri sijaishuollon hoitomuotojen välillä vaikuttaa oleellisesti sijoitusten kokonaiskustannuksiin. Suurimmat kustannukset syntyvät laitoshoidosta.²⁹ Kuusikkokaupunkiraportin mukaan vuonna 2018 Turussa sijoitusten hoitovuorokauden keskimääräiset kustannukset olivat oman laitoshoidon osalta 296 €/vrk, ostetun laitoshoidon osalta 321 €/vrk, luvanvaraisen perhehoidon osalta 224 €/vrk ja toimeksiantoon perustuvan perhehoidon osalta 126 €/vrk (ks. kuva 2).³⁰

Kuva 2. Sijoitusten hoitovuorokauden keskimääräiset kustannukset Turussa vuonna 2018 (ilman sijaishuollon aikaista sosiaalityötä)

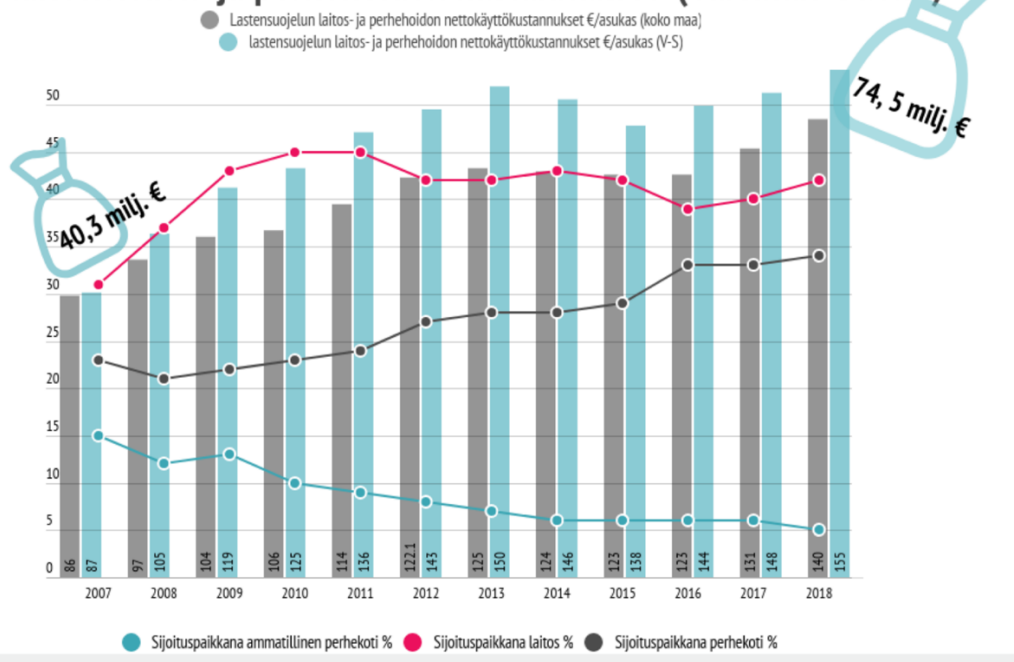
Kuviossa 4 on kuvattu Varsinais-Suomen osalta sijaishuollon eri hoitomuotojen kehityssuuntaa kymmenen vuoden aikana sekä lastensuojelun laitos- ja perhehoidon nettokäyttökustannuksien vastaavaa kehitystä verraten Varsinais-Suomea ja koko maan asukas-kohtaisia kustannuksia.

²⁸ Sotkanet

²⁹ Sotkanet

³⁰ Forsell 2019: 41

Kodin ulkopuolelle sijoitettujen 0-17-vuotiaiden hoitomuodot ja laitoshoidon- ja perhehoidon kustannukset (Varsinais-Suomi)

Kuvio 4. Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten hoitomuotojen ja laitos- ja perhehoidon nettokäyttökustannusten kehitys.

Varsinais-Suomen osalta voidaan huomata, että lastensuojelun laitos- ja perhehoidon nettokäyttökustannukset ovat lähes kaksinkertaistuneet tarkasteluajanjakson aikana, niiden ollessa 74,5 milj. euroa vuonna 2018. Asukaskohtaisesta kustannusvertailusta voidaan todeta, että Varsinais-Suomi asettuu koko maata huomattavasti korkeammalle kustannustasolle. Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuoren sijaishuollon hoitomuotojen viimeisen kymmenen vuoden ajan tarkasteluajanjaksolla ammatillisten perhekotien osuus on laskenut sekä Varsinais-Suomessa että koko maassa. Laitoshoidon osuus on kasvanut pitkän aikavälin tarkastellussa 32 %:stä lähes 43 %:iin. Varsinais-Suomen osalta laitoshoidon merkittävä kasvu on tapahtunut vuoden 2007 jälkeen, jonka jälkeen laitoshoidon osuus pysynyt huomattavasti suurempana vertailtaessa koko maan tilanteeseen. Perhehoidon osuuden kehittyminen on noudattanut samaa kehityskulkua niin koko maassa kuin Varsinais-Suomessa, joskin Varsinais-Suomessa perhehoitoon sijoitettujen lasten ja nuorten osuus on edelleen koko maata alemmalla tasolla. Varsinais-Suomessa vuonna 2018 perhehoitoon oli sijoitettuna 34,3%. Kuusikkoraportin mukaan vuonna 2018 Turussa sijoitettuna ollut lasta kohden kustannukset olivat keskimäärin 60 477 € – kuusikkokaupunkien alimmaksi sijoittui Oulu, jossa sijoitettuna ollut lasta kohden kustannukset olivat 37 325 €. ³¹

³¹ Sotkanet, Forsell 2019: 40

4 Miksi Varsinais-Suomi tarvitsee yhdistelmäyksikön?

On todettu, että pienellä osalla lapsista, nuorista ja heidän perheistään on erityisen vaativia palvelujen ja tuen tarpeita, joihin nykyinen palvelujärjestelmä ei ole kyennyt tarpeenmukaisesti vastaamaan, kuten vaativan sijaishuollon ja psykiatrisen kuntoutuksen edellyttämissä tilanteissa. Palvelujärjestelmän puutteet ovat liittyneet tarpeisiin nähden niukkoihin resursseihin, osaamisen puutteisiin, palvelujen saatavuuden ja oikea-aikaisen kohdentumisen sekä palvelujen yhteensovittamisen haasteisiin³². Vaativinta sijaishuoltoa ja psykiatrisen kuntoutuksen integroiva yhdistelmäyksikkö voi tarjota yhden ratkaisun vastaten edellä kuvattuihin haasteisiin. Erilaiset tutkimukset, selvitykset ja asiantuntijoiden näkemykset ovat toimineet vankkana pohjana yhdistelmäyksikköä koskevassa valmistelutyössä. Jatkovalmistelun tueksi Varsinais-Suomessa on todettu olevan tarpeen vahvistaa näitä näkemyksiä. Tässä selvitystyössä päädyttiin keräämään maakunnan lastensuojelun ja lapsiperhesosiaalityön asiantuntijatyöryhmän jäsenien näkemyksiä yhdistelmäyksikköä koskevasta palvelutarpeesta, asiakasprofiilista ja kustannuksista.

Tässä luvussa on lyhyesti kuvattu selvitystyöhön sisältyneen ja toteutetun kyselyn tarkoitusta, tavoitteita ja toteutusta. Kyselyn tulokset ovat esitelty teemoittain vastaten yhdistelmäyksikköä koskevasta palvelutarpeesta, karkean tason asiakasprofiilista sekä nykyisen palvelujärjestelmän ongelmakohdista ja asiakaskohderyhmän nykyisten palvelujen kokonaiskustannuksista. Kyselyyn vastanneiden asiantuntijoiden näkemyksiä on peilattu hyödyntäen yhdistelmäyksikköä ja OT-keskuksien kehittämistyöhön liittyvää materiaalia sekä muuta aiheen kannalta merkityksellistä tutkimus- ja selvitysaineistoa. Selvitystyön ja tuloksien toivotaan vahvistavan jo aiemmin esiin tuotuja näkemyksiä yhdistelmäyksikön perustamisen tarpeellisuudesta sekä maakunnan että sen lasten, nuoret ja perheiden näkökulmista.

Kyselyn tarkoitus, tavoitteet ja toteutus tiivistetysti

Kyselyn tavoitteena on ollut kartoittaa alustavalla ja karkealla tasolla yhdistelmäyksikköä koskevaa perustamistarvetta Varsinais-Suomen maakunnan alueella. Yhdistelmäyksikköä koskevan alkuvaiheen selvitystyön tavoitteena on ollut kerätä arvioita kuntakohtaisesti asiakaskohderyhmään kuuluvien lasten ja nuorten lukumäärästä, heidän käyttämistään palveluista ja tukitoimista sekä niistä muodostuvista kustannuksista. Lisäksi kyselyssä on kartoitettu asiantuntijoiden näkemyksiä palvelujärjestelmää koske-

³² Halila ym. 2019: 19

vista suurimmista haasteista sekä siihen liittyvistä parannusehdotuksista, jotta tulevaisuudessa asiakaskohderyhmän kuuluvien lasten ja nuorten tarpeisiin pystyttäisiin vastaamaan paremmin heidän tuen ja hoidon tarpeiden edellyttämällä tavalla. Kyselyssä ei ole kerätty yksittäisiä tietoja asiakastasoisesti, vaan vastaajia pyydettiin kuvailemaan ja arvioimaan tilannetta kuntakohtaisesti.

TOTEUTIMME KYSELYN

MAAKUNNALLISEN LASTENSUOJELUN JA LAPSIPERHESOSIAALITYÖN ASiantuntijatyöryhmän jäsenille

Kysely lähetettiin kattaen maakunnan 7 suurta kaupunkia ja kuntaa. Vastauksia saimme 6 kaupungin ja kunnan osalta.

Tavoitteena oli kerätä asiantuntijoiden arvioita kuntakohtaisesti yhdistelmäyksikön asiakaskohderyhmään kuuluvien lasten ja nuorten

- lukumäärästä,
- heidän käyttämistään palveluista ja tukitoimista
- sekä niistä muodostuvista kustannuksista.

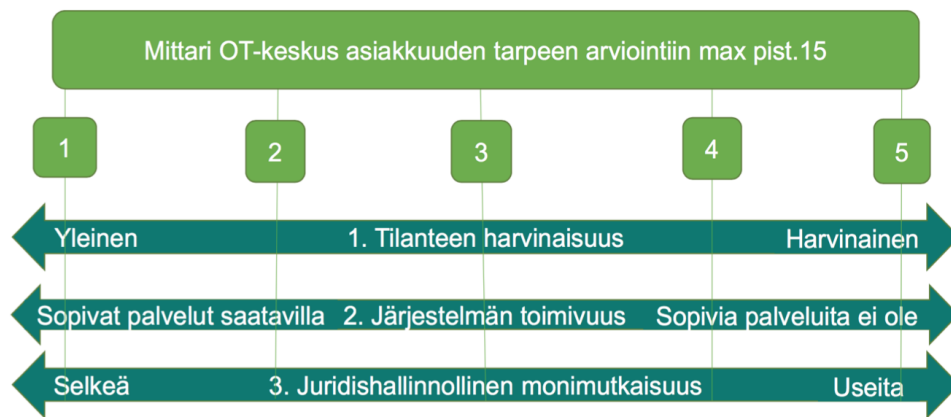
Lisäksi pyysimme näkemyksiä sekä asiakkaita että palvelujärjestelmää koskevista suurimmista haasteista sekä parannusehdotuksia, joilla tulevaisuudessa asiakaskohderyhmän tarpeisiin pystyttäisiin vastaamaan paremmin heidän tuen ja hoidon tarpeiden edellyttämällä tavalla.

Kyselyssä ei ole kerätty yksittäisiä tietoja asiakastasoisesti, vaan vastaajia pyydettiin kuvailemaan ja arvioimaan tilannetta kuntakohtaisesti.

Kuva 2. Tiivistetysti kyselyn tavoitteesta ja toteutuksesta.

Kyselyä koskeva tarkasteluajankohta ja asiakaskohderyhmää koskevat kriteerit olivat määritelty etukäteen. Vastaajia pyydettiin arvioimaan kohderyhmän kriteerit täyttävien lasten ja nuorten tilannetta vuoden 2019 osalta. Osana kyselyn toteutusta pilotoitiin samalla kansallisesti LAPE-muutosohjelmassa kehitettyä asiakkaan tilanteen vaatavuuden tason arviointiin hyödynnettävää OT-mittarin soveltuvuutta (kuvio 5). OT-mittari toimi kyselyssä asiakaskohderyhmän yhtenä kriteerinä ja muita kriteereitä olivat:

- 12-17 vuoden ikä
- Vuoden 2019 aikana tarvittu sekä lastensuojelun (avohuolto tai sijaishuolto) että psykiatrian palveluja
- Vuoden 2019 aikana vähintään 1 jakso ympärivuorokautisessa palvelussa (sijaishuolto tai psykiatria)

Päivi Petrelius & Pia Eriksson (toim.) Uudistuva lastensuojelu – kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpaperi 32/2018

1. Tilanteen harvinaisuus: Harvinaisuudella tarkoitetaan tilanteita tai ilmiöitä, joita esiintyy suhteellisen harvoin, eikä asiaan liittyvää erityisosaamista näin ollen voida edellyttää olevan kaikilla työntekijöillä. Harvinaiseksi tapaus voidaan luokitella myös sillä perusteella, että kyseessä on harvinaisen kompleksinen tapaus, jossa riskitekijöitä on poikkeuksellisen useita yhtä aikaa.

2. Järjestelmän toimivuus: Tässä osa-alueessa arvioidaan palveluiden saatavuutta ja niiden toimivuutta kokonaisuutena. Selitteessä tarkoitetaan erityisen vaativaa tilannetta, johon on vaikea löytää sopivaa palvelua.

3. Juridishallinnollinen monimutkaisuus: Tämän osa-alueen arvioinnissa otetaan huomioon tapauksen kompleksisuus liittyen eri hallinnonaloihin ja juridiikkaan.

Kuvio 5. OT-mittari ja tiivistetyt selitteet ³³

Yhdistelmäyksikön perustamistarvetta koskeva kysely toteutettiin valmisteluun liittyvistä aikataulullisista ja työhön käytettävissä olevista resurssitekijöistä johtuen varsin nopealla aikataululla. Kysely lähetettiin Varsinais-Suomessa toimivalle maakunnallisille lastensuojelun ja lapsiperhesosiaalityön asiantuntijaryhmän jäsenille, kattaen maakunnan 7 kaupunkia ja kuntaa (Turku, Salo, Kaarina, Raisio, Lieto, Naantali ja Parainen). Ennen kyselyn lähettämistä LAPE-muutosagentti Mikko Hulkkonen sekä Turun yliopiston Lastensuojelun työelämäprofessori Oona Ylönen tapasivat asiantuntijatyöryhmän jäseniä yhdistelmäyksikköasiaa ja tulevaa kyselyä esitellen.

Kysely (Liite 1) toteutettiin sähköpostitse vastaajille toimitettavalla sähköisellä kyselylomakkeella (Google Forms). Kyselyn tavoitteen oli kartoittaa tilannetta ja arvioita maakunnan tasolla, joten vastaajien kaupunki- tai kuntatietoja ei ole kerätty eikä näissä tuloksissa erikseen kuvattuna. Anonymiteetin turvaamiseksi vastaajien sähköpostiosoitteet eivät ole tallentuneet vastauksien yhteydessä. Kyselyyn vastasi kuuden kaupungin

³³ Petrelius ja Eriksson 2018: 234

ja kunnan lastensuojelun ja lapsiperhesosiaalityön asiantuntijatyöryhmän jäsentä. Vastaa-
taajien osallistumisprosenttia voidaan pitää varsin hyvänä.

Kyselyn kysymykset olivat muodoiltaan avoimia, joten vastaajien oli mahdollisuus kuvata
näkemystään valitsemallaan tarkkuustasolla. Kyselyn tuottamaa aineistoa on käsitelty ja
analysoitu luokittamalla ja ryhmittelemällä. Vastauksia tarkasteltiin aluksi kysymyksit-
täin, jonka jälkeen aineistoa on karkealla tasolla luokiteltu ylätason teemoiksi sekä näitä
tarkentaviksi alatasoiksi. Kyselyn tulokset antavat karkean ja alustavan tason kuvauksen
asiakaskohderyhmän kriteerien täyttävien nuorten lukumäärästä Varsinais-Suomen
kuuden suuren kaupungin ja kunnan osalta. Tulokset luovat kuvaa yleisellä tasolla asia-
kasryhmään sijoittuvien lasten, nuorten ja perheiden kokonaistilanteiden haasteita sekä
nykyisen palvelujärjestelmämme puutteita ja ongelmakohtia vastata näiden lasten ja
nuorten kokonaisvaltaisten tilanteiden edellyttämiin tarpeisiin. Tulokset antavat kuvan
palvelujen ja tukitoimien laajasta skaalasta, joilla nuorten tilanteisiin on pyritty vaikutta-
maan sekä lisäksi asiakastason karkean tason arvion palveluista ja tukitoimista muodos-
tuvista kustannuksista kuukausitasolla. Yhdistelmäyksikön asiakaskohderyhmän lasten,
nuorten ja perheiden kokonaistilanteiden ja palveluhistorian tarkempi, yksilötasolla to-
teutettu tarkastelu mahdollistaisi paremmin näiden lasten, nuorten ja perheiden komp-
leksisestien kokonaistilanteiden tarkastelun. Yksilötasoisella tarkastelulla voidaan saada
myös tarkemman tason ymmärrystä asiakasprofiilista ja oppivan organisaation tapaan
kehittää palvelujärjestelmän ongelmakohtia tarkastellen yksilötasolla palveluhistoriaa
käytettyjen palvelujen ja tukitoimien osalta. Lisäksi kokonaiskustannusten kuvaamiseksi
ja mahdollisten kustannusvaikutushyötyjen arvioimiseksi tarvitaan myös käytettyjen pal-
velujen ja tukitoimien tarkempaa ja usean sektorin toimijat ylittävää tarkastelua. Vaativan
sijaishuollon ja psykiatrian yhdistelmäyksikköä koskevat jatkotutkimusaiheet ja muut
huomioit ovat koottuna yhteen tämän selvitystyön viimeiseen lukuun.

4.1 Kyselyn tulokset

Yhdistelmäyksikön kohderyhmän kriteerit täyttävien lasten ja nuorten lukumäärä

Yhdistelmäyksikköä koskevissa valmistelumateriaaleissa on todettu, että OT-tasoisten
palvelujen asiakasryhmä kattaa hyvin pienen osuuden verrattain muuhun lapsi- ja per-
hepalvelujen asiakasvolyymiin, mutta heidän kokonaistilanteiden ja tarpeiden edellyttä-

mät palvelut ja tukitoimet muodostavat merkittävän osan lapsi- ja perhepalvelujen kokonaiskustannuksista.³⁴ LAPE-muutosohjelmassa tehdyn kehittämistyön aikana Länsirannikon alueen yhdistelmäyksiköiden palvelutarve käsitti noin 30-40 lasta ja nuorta. Yhdistelmäyksiköitä on arvioitu tarvittavan jokaiseen maakuntaan. Varsinais-Suomen osalta on arvioitu, että maakunnassa oleva tarve edellyttää 5+5 paikkaista yhdistelmäyksikköä, joista toinen osasto vastaa pitkäkestoiseen vaativan sijaishuollon ja psykiatrian hoidon ja kuntoutuksen tarpeeseen.³⁵

Kyselyyn vastanneiden asiantuntijoiden arviot kohderyhmän kriteerit täyttävistä nuorista vuoden 2019 aikana vaihtelivat 4-14 lapsen ja nuoren välillä kunta- tai kaupunkikohtaisesti. Saatujen vastauksien perusteella lasten ja nuorten arvioituksi kokonaismääräksi muodostui yhteensä 44 lasta ja nuorta. Erityisenä huomiona vastauksissa oli nostettu esiin, että kriteerit täyttyviä lapsia saattaa olla myös alle 12-vuotiaiden osalta. Tällä hetkellä alle 12-vuotiaita lapsia arvioitiin olevan kaksi. Arvio yhdistelmäyksikköä koskevasta palvelutarpeesta ja asiakasmäärästä on suuntaa antava ja käsittää tämän kyselyn pohjalta arvion kuuden suuren kaupungin ja kunnan osalta. Todellisen maakunnan kattavan asiakasvolyymien ja palvelutarpeen kokonaismäärä edellyttäisi vastaavan tyyppisen kyselyn toteuttamista kattaen kaikki maakunnan 27 kaupunkia ja kuntaa.

Yhdistelmäyksikön kohderyhmään sijoittuvien lasten ja nuorten keskeisimmät haasteet

OT-keskuskehittämiseen ja yhdistelmäyksikköä koskevissa suunnitelmissa on jo aiemmin kuvattu yhdistelmäyksikön asiakaskohderyhmän keskeisimpiä haasteita ja ongelmia. Kyselyyn vastanneiden asiantuntijoiden näkemykset olivat varsin yhteneväiset näiden aiemmin laadittujen kuvausten kanssa. Yhdistelmäyksikköön asiakaskohderyhmään sijoittuvilla lapsilla ja nuorilla on todettu olevan tarve monille yhtäaikaistulle vaativan tason palveluille. Yhdistelmäyksikön asiakaskohderyhmän nuorilla on kuvattu olevan muun muassa vakavia mielenterveys- ja päihdeongelmia, rikollisuutta ja vakavaa epäsosiaalista käyttäytymistä. Psykiatrian näkökulmasta tarkasteltuna kohderyhmän asiakkailla on vaikeita käytöshäiriöitä, toistuvaa itsensä vahingoittamista, epävakaita persoonallisuushäiriöitä tai vaikeita traumoja.³⁶

Kyselyyn vastanneiden asiantuntijoiden näkemykset nuorten ja perheiden ongelmien ja haasteiden kirjosta on kuvattu kuvassa 3. Asiantuntijoiden vastauksista korostuivat nuorten osalta erityisesti psyykinen oireilu, päihteiden käyttö, aggressiivisuus, sitoutumatto-

³⁴ Ks. Länsirannikon osaamis- ja tukikeskuksen pohjapaperi 2019

³⁵ Lupa auttaa! –hanke 2018b

³⁶ Ks. esim. Halila ym. 2019: 37, Lupa auttaa! –hanke 2018b

muus tarjottuihin palveluihin, rikoksilla oireilu sekä karkailu kotoa ja sijaishuollon laitok-
sista. Lisäksi nuorilla kuvattiin olevan vaikeita käytöshäiriöitä, koulunkäyntiin liittyviä
haasteita ja sosiaalista syrjäytymistä. Haasteiden ja ongelmien monimuotoisuus ja
kompleksinen luonne näyttävätyivät sekä suhteessa nuoren, että koko perheen kokonais-
tilanteisiin. Kyselyn vastauksissa nostettiin esiin, että nuoren tilanteen ja tuen tarpei-
den hahmottamisen lisäksi on tarpeen kiinnittää huomioita myös tätä laajemmalle, ulot-
taen tilanteen tarkastelun koko perheen kokonaistilanteeseen ja siinä ilmeneviin mah-
dollisiin haasteisiin, ongelmiin ja tuen tarpeisiin. Nuorten haasteiden lisäksi heidän per-
heissään saattoi ilmetä myös monimuotoisesti vanhemmuuteen liittyviä puutteita, van-
hempien päihteiden käyttöön ja mielenterveyteen liittyviä ongelmia, vanhempien halut-
tomuutta palvelujen vastaanottamiseen sekä perheen sisäistä kaltoinkohtelua.

Kuva 3. Asiantuntijoiden näkemyksiä nuorten ja perheiden ongelmien ja haasteiden kirjosta.

Kuten jo aiemmin tässä selvitystyössä on todettu, yhdistelmäyksikön kohderyhmään si-
joittuvien lasten, nuorten ja heidän perheidensä tilanteiden tarkemman tason, yksilöta-
solla tapahtuva tarkastelu mahdollistaisi paremmin nuorten ja perheiden kokonaistilan-
teiden kompleksisuuden kuvaamisen ja ilmiön ymmärtämisen. Asiakasprofiloinnin kautta
syntyy tarkemmin analysoitua tietoa ja kuvausta voidaan hyödyntää yhdistelmäyksik-
köön liittyvässä toiminnan ja hoidollisen viitekehyksen suunnittelussa, osaamisvaatimuk-
sien määrittelyssä, näyttöön perustuvien menetelmien ja vaikuttavuuteen liittyvien mittari-
en hyödyntämisessä sekä koulutuksen ja tutkimuksen painopisteiden kohdentami-
sessa.

Keskeisimmät palvelut ja tukitoimet, joilla on pyritty vaikuttamaan tilanteisiin sekä arviot niiden kustannuksista

Yhdistelmäyksikköä koskevissa valmistelumateriaaleissa on todettu, että OT-tasoisten palvelujen asiakasryhmä kattaa hyvin pienen osuuden verrattain muuhun lapsi- ja perhepalvelujen asiakasvolyyymiin, mutta heidän kokonaistilanteiden ja tarpeiden edellyttämät palvelut ja tukitoimet muodostavat merkittävän osan lapsi- ja perhepalvelujen kokonaiskustannuksista. On todettu, että lukuisat erilaiset palvelujärjestelmälähtöisesti ja heikosti yhteen sovitetusti tarjotut palvelut ja tukitoimet eivät takaa, että lapset, nuoret ja perheidensä saavat kompleksisten tilanteiden ja tarpeiden edellyttämää riittävää tukea ja hoitoa ³⁷.

Kyselyn vastauksissa todettiin, että kohderyhmän nuorten ja heidän perheidensä uniikit tilanteet vaikuttavat oleellisesti käytettyihin palveluihin ja tukitoimiin sekä sen myötä myös niistä muodostuviin kustannuksiin. Nuorten ja heidän perheiden tilanteisiin on haettu ratkaisuja monia erilaisia keinoja ja tuen tasoja hyödyntäen. Käytettyjen palvelujen kirjon kuvauksissa näyttäytyvät palvelut sosiaalihoitolain kevyemmistä tuen muodoista aina sosiaali- ja terveydenhuollon vaativimpiin ja raskaimpiin palveluihin asti (ks. kuva 4).

MILLAISIN KEINON TILANNETTA ON YRITETTY KORJATA?

- sijoitus kodin ulkopuolelle
- sijaishuollon erityisyksikkö
- psykiatrinen hoito ja kuntoutus
- kiireellinen sijoitus
- huostaanotto
- perhetyö
- toimintaterapia
- perheterapia/perhekuntoutus
- päihdetyön palvelut
- sosiaalityöntekijän ja ohjaajan tapaamiset
- aikuispsykiatria
- psykologipalvelut
- taloudellinen tuki
- läheisverkoston kanssa työskentely
- koulun tarjoamat tukitoimet
- sijaishuoltoon lisäresurssin hankinta
- sijoituksen aikainen tukihenkilötyö
- tuetut ja valvotut tapaamiset
- ammattillinen tukihenkilö

Kuva 4. Käytettyjen palvelujen ja tukimuotojen kirjo.

Vastauksissa yleisimmin nousi esille kodin ulkopuolelle sijoittaminen eri muodoissa (avohuollon tukitoimi, kiireellinen sijoitus, huostaanotto) sekä huomioiden vaativuudel-

³⁷ Ks. esim. Halila ym. 2019: 19

taan eri tasoiset sijaishuollon yksiköt, psykiatriset palvelut, erilaiset perheen kanssa työskentelyn ja tuen muodot (perhetyö, perheterapia, perhekuntoutus), päihdepalvelut, ammatilliset tukihenkilöt sekä koulunkäyntiin liittyvät tukitoimet.

Kyselyssä pyysimme vastaajia arvioimaan tilannetta kuntakohtaisesti, joten vastaukset eivät luo todellista kokonaiskuvaa yksilöllisten kokonaistilanteiden edellyttämästä käytettyjen palvelujen määrästä, muodosta ja eri palvelujen muodostamasta kustannuksien kokonaisuudesta. Kuten aiemmin käytettyjen palvelujen ja tukimuotojen osalta kuvattiin, lasten, nuorten ja perheiden yksilölliset tilanteet ja tuen tarpeet vaikuttavat myös muodostuviin kokonaiskustannuksiin. Kustannuksiin liittyvissä kaikissa vastauksissa ei ollut kuvattuna mistä kaikista palveluista kustannusarvio on muodostunut. Vastauksien tulokinnan perusteella voidaan kuitenkin todeta, että kustannuksien suurin osuus muodostuu kodin ulkopuolelle sijoittamisesta syntyvistä kustannuksista. Kokonaiskustannuksen muodostumiseen todettiin vaikuttavan sijaishuoltomuodon sekä sijaishuollon laitoshoidon yksikön vaatavuustason lisäksi nuoren mahdollisesti tarvitsemat sijaishuollon aikaiset lisäpalvelut, kuten muun muassa ammatillinen tukihenkilö, mahdolliset EHO-jaksot, sijaishuollon lisäresurssi sekä erikoissairaanhoidon palvelujen, kuten psykiatrisesta avo- ja laitoshoidosta koostuvat kustannukset. Avohuollon tukitoimien arvioinnissa kustannuksien vaihteluväli oli 5000-10000 € kuukausittain yhden nuoren osalta. Sijaishuoltoon liittyvien kustannusten arvioinnissa oli vaihtelevuutta riippuen mm. sijaishuollon laitoksen vaatavuustasosta. Vastaajien kustannusarviot sijoittuivat 8 000- 30 000 € vaihteluvälille arvoituna kustannuksia kuukausitasolla yhden nuoren osalta. Suurin osa vastauksista sijoittuivat alimmillaan 10 000 € suuruusluokkaan.

Vastauksissa kuvatut kustannukset eivät kuitenkaan kerro kokonaiskuvaa kyseisten asiakkaiden kokonaiskustannuksista. Tarkemman kokonaiskustannuskuvan muodostaminen edellyttäisi asiakaskohderyhmän tilanteiden sekä käytettyjen palvelujen ja tukimuotojen tarkastelun tarkkuuden ulottumista yksilötasolle sekä toisaalta laajentaen ulottuen myös muihin käytettyihin tuen muotoihin ja palveluihin, kuten esimerkiksi päihdepalveluihin, koulunkäyntiin ja opiskeluun liittyviin tuen muotoihin sekä rikosseuraamuslaitoksen tarjoamiin palveluihin.

Uudenlaiset toimintamallit ja palvelujen järjestämisen tapojen kehittäminen on tärkeää tarkastellen niin asiakkaan kokeman, kustannusten kuin yhteiskunnallisen vaikuttavuuden näkökulmista. Erinomaisena esimerkkinä tästä toimii muun muassa Ruotsissa ollut MultifunC –ohjelma, jossa olleilla nuorilla oli vähemmän uudelleensijoituksia erityisnuoriskodeissa, vähemmän sijoituspäiviä muissa laitoksissa ja vähemmän avopalveluita kuin verrokkiryhmään kuuluvilla. Tuloksia saavutettiin myös kustannusten näkökulmasta. MultifunC–ohjelmassa olleiden nuorten kustannukset olivat noin 40 000 € alhaisemmat. Kokonaiskustannuksissa on huomioitu sijoituksesta, lastensuojelun jatkotoi-

menpiteistä, rikollisuudesta kuin psykiatrisesta ja päihdehoidostakin aiheutuneet kustannukset.³⁸ Kansallisesti myös Suomessa on jatkossa tarkoitus selvittää myös monia palveluita tarvitsevien lasten ja nuorten hoidon kokonaiskustannuksia.³⁹

Nykyisen palvelujärjestelmän suurimmat haasteet ja kehittämiskohteet

Tähän osioon kerätty yhteen kyselyn vastanneiden asiantuntijoiden näkemyksiä palvelujärjestelmään liittyvistä ongelmakohtista sekä asioista, joihin tulisi tulevaisuudessa erityisesti kiinnittää huomiota ja etsiä ratkaisuja palveluja kehitettäessä. Kyselyn vastauksien tuottama kuvaus nykyisen palvelujärjestelmän haasteista ja ongelmakohtista olivat varsin yhteneväisiä jo olemassa olevan näkemyksen kanssa.

OT-keskuskehittämiseen ja siihen liittyvän yhdistelmäyksikön mallintamisessa on kuvattu nykyiseen palvelujärjestelmään liittyviä haasteita ja kehittämiskohtia erityisesti kaikista vaativimpien palvelujen tarpeen omaavien asiakkaiden osalta. On todettu muun muassa, että tarvitaan uudenlaista lapset, nuoret ja perheet kokonaisvaltaisesti huomioivia palveluja huomioiden erityisesti tilanteet, jotka edellyttävä samanaikaisesti lastensuojeluun ja psykiatrisen kuntoutukseen liittyviä palveluja. Vaativaa sijaishuollon ja psykiatrian tukea tarvitsevien nuorten kuntoutumisen erityinen haasteellisuus näyttäytyy muun muassa näiden nuorten sijaishuoltopaikkojen toistuvina muutoksina. Tarvitaan vahvempaa palvelujärjestelmän mahdollistamaa tukea näihin tilanteissa, joissa sijaishuollon tarjoama tuki ja hoito todetaan riittämättömäksi.⁴⁰ Nämä huomiot alleviivaavat tarvetta integratiivisesti osaamista hyödyntävien kuntoutusmallien ja rakenteiden kehittämiseksi ja rakentamiselle.⁴¹

Kyselyn vastaukset vahvistivat jo aiemmin kuvattua näkemystä palvelujärjestelmän haasteista. Kuvaan 5 on koottu tiivistetysti kyselyyn vastanneiden asiantuntijoiden näkemyksiä palvelujärjestelmän ongelmakohtista ja haasteista. Vastauksien perusteella kuvattujen ongelmien taustalla näyttäytyy selkeästi nykyisen palvelujärjestelmän haaste vastata erityisesti kompleksisuudesta johtuviin haastaviin asiakastilanteisiin, jotka edellyttävät vankan monialaisen osaamisen ja yli sektori- ja hallintorajat ylittävän yhteistyön hyödyntämistä.

³⁸ Statens Institutionsstyrelse, Ruotsi. Tietoja vuosina 2005-2017 tehdystä yhteispohjoismaisesta MultifunC –projektista.

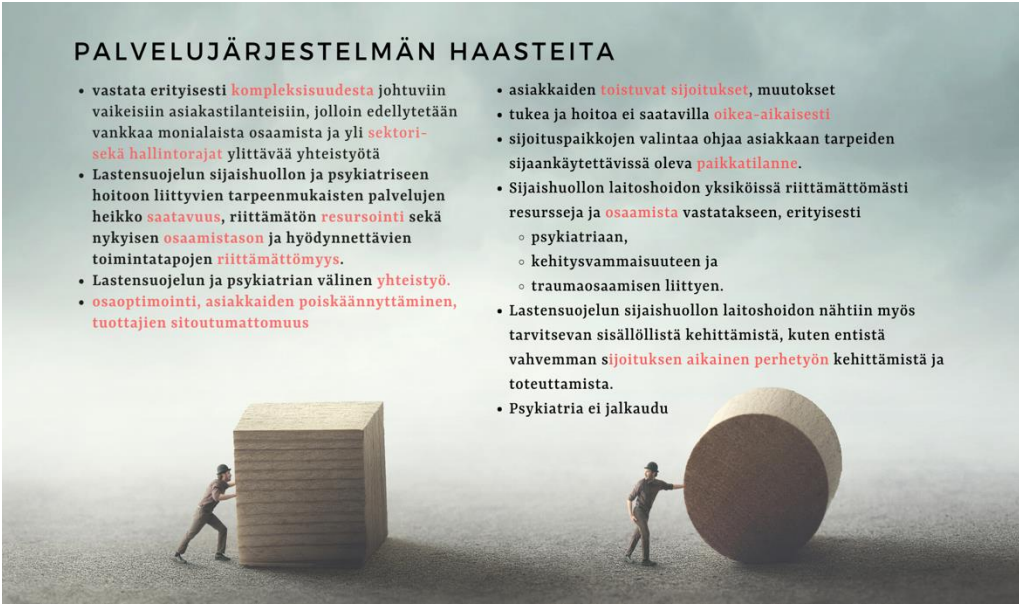
³⁹ Halila ym. 2019: 20

⁴⁰ Lupa auttaa! –hanke 2018b, Laakso 2019b: 12-13

⁴¹ ks. esim. Halila ym. 2019: 37

PALVELUJÄRJESTELMÄN HAASTEITA

- vastata erityisesti **kompleksisuudesta** johtuviin vaikeisiin asiakastilanteisiin, jolloin edellytetään vankkaa monialaista osaamista ja yli **sektori- sekä hallintorajat** ylittävää yhteistyötä
- Lastensuojelun sijaishuollon ja psykiatriseen hoitoon liittyvien tarpeenmukaisten palvelujen heikko **saatavuus**, riittämätön **resursointi** sekä nykyisen **osaamistason** ja hyödynnettävien toimintatapojen **riittämättömyys**.
- Lastensuojelun ja psykiatrian välinen **yhteistyö**.
- **osaoptimointi, asiakkaiden poiskäännyttäminen, tuottajien sitoutumattomuus**
- asiakkaiden **toistuvat sijoitukset**, muutokset
- tukea ja hoitoa ei saatavilla **oikea-aikaisesti**
- sijoituspaikkojen valintaa ohjaa asiakkaan tarpeiden sijaankäytettävissä oleva **paikkatilanne**.
- Sijaishuollon laitoshoidon yksiköissä riittämättömästi resursseja ja **osaamista** vastatakseen, erityisesti
 - psykiatria,
 - kehitysvammaisuuteen ja
 - traumaosaamisen liittyen.
- Lastensuojelun sijaishuollon laitoshoidon nähtiin myös tarvitsevan sisällöllistä kehittämistä, kuten entistä vahvemman **sijoituksen aikainen perhetyön** kehittämistä ja toteuttamista.
- Psykiatria ei jalkaudu

Kuva 5. Tiivistetyksi vastaajien näkemyksiä palvelujärjestelmän ongelmakohdista.

Lastensuojelu ja lasten- ja nuorisopsykiatria ovat palvelujärjestelmässämme toimijoita, jotka viime kädessä ottavat vastuun kaikkein vaativimman hoidon tarpeessa olevista lapsista ja nuorista, kun kevyemmän tason ja varhaisemman vaiheen palvelut ovat kyvyttömiä turvaamaan heidän hyvinvoinnin. Vastaajien mukaan nykyinen palvelujärjestelmä ei ole kyennyt vastaamaan tarpeenmukaisesti oikea-aikaisesti ja riittävän varhain tukeakseen lasten ja nuorten hyvinvointia. Vastauksien mukaan yhdistelmäyksikön asiakaskohderyhmän kannalta palvelujärjestelmän suurimmiksi ongelmakohdiksi koettiin sekä lastensuojelun sijaishuollon, että psykiatriseen hoitoon liittyvien tarpeenmukaisten palvelujen heikko saatavuus, riittämätön resursointi sekä nykyisen osaamistason riittämättömyys ja hyödynnettävien toimintatapojen niukkuus. Lastensuojelun ja nuorisopsykiatrian tilastotietoja on kuvattuna aiemmin luvussa 3.

Kyselyn vastauksissa psykiatrian osalta on kuvattu, että psykiatrista hoitoa tarvitseville lapsille ja nuorille ei ole ollut tarjolla riittävästi palveluja. Hoitoon ja tutkimuksiin pääsyä edellyttää pitkä odotusaika, vaikka nuorella olisi ollut jo pitkään vaikeaa psyykkistä oireilua. Vastaajat toivoivat myös psykiatrian osalta enemmän jalkautuvia palveluja. Resursivajeet lasten- ja nuorten psykiatrisissa palveluissa voidaan nähdä heijastuvan osaltaan myös lastensuojelun asiakasmäärän kasvavaan kehityssuuntaan. Vastauksien perusteella lastensuojelun ja psykiatrian välisessä yhteistyössä on edelleen suuria haasteita ja jopa vastakkain asettelua. Vastaajien mukaan palvelujärjestelmän pirstaleisuus pahimmillaan aiheuttaa asiakkaiden pompottelua sen eri toimijoiden välillä, palveluntuottajien sitoutumattomuutta sekä toimijoiden välistä osaoptimointia. Asiakkaan näkökulmasta palveluista ei muodostu hänen tarpeidensa edellyttämää vaikuttavaa ja kokonais-

valtaista palvelukokonaisuutta, johon voisi myös turvallisesti kiinnittyä, motivoitua ja sitoutua. Niin tutkimusten⁴² kuin kyselyn vastauksien mukaan vaativimman sijaishuollon asiakkaiden osalta palvelujärjestelmän on kuvattu aiheuttavan näille nuorille palveluista poiskäännyttämistä, monipaikkaista asumista ja jatkuvia muutoksia eri hoitavien tahojen välillä.

Kyselyn vastaukset kuvasivat vahvasti tutkimusten⁴³ kanssa yhtäläistä näkökulmaa myös lastensuojeluun liittyvistä palvelujen saatavuuden haasteista ja tarpeiden edellyttämän osaamisen puutteista. Vastaajien mukaan lastensuojelun laitoshoidon osalta todettiin, että laitoshoidon yksiköissä ei ole tarpeen mukaista osaamista riittävästi vastaamaan kompleksisiin haasteisiin. Toisaalta myös vastauksissa nostettiin esiin, että sijoituspaikkojen valintaa ohjaa asiakkaan tarpeiden sijaan käytettävissä oleva paikkatilanne. Sijaishuollon laitoshoidon yksiköissä koettiin olevan riittämättömästi resursseja ja osaamista vastatakseen lasten ja nuorten tarpeisiin. Vastaajien mukaan lastensuojelun laitoshoidon tarviin vahvempaa osaamista erityisesti psykiatriaan, kehitysvammaisuuteen ja traumaosaamisen liittyen. Turun kaupungin laitoshoidon palvelujen kilpailutuksien⁴⁴ osalta voidaan saada kuvaa lastensuojelun sijaishuollon laitoshoidon erityisyksiköiden erityiosaamisalueista ja maantieteellisestä sijoittumisesta. Vaativan tason erityisyksiköjä erilaisin osaamispainotuksien on käytettävissä vain muutamia erityisosaamisalueittain, kuten myös EHO-tasoisia palveluja tuottavia erityisyksiköitä. Näistä vaativan tason erityisyksiköistä suurin osa sijoittuu maantieteellisesti Varsinais-Suomen ulkopuolelle ja tämä koettiin yhdeksi haasteeksi nuorten sijaishuoltopaikkaratkaisuisissa. Varsinais-Suomea lähin erityisen vaikeahoitoisten alaikäisten (EVA) psykiatrinen tutkimus- ja hoitoyksikkö on Tampereella ja sen järjestämisestä vastaa TAYS.

Tutkimukset peräänkuuluttavat myös sijaishuollon laitostyön sisällöllistä kehittämistä sekä ratkaisuja, joilla voidaan huomioida asiakkaan kokonaisvaltainen tilanne entistä paremmin.⁴⁵ Lastensuojelun sijaishuollon laitoshoidon sisällöllisen kehittämisen tarve nousi esiin myös kyselyn vastauksissa, joissa yhdeksi kehittämiskohteeksi nousi entistä vahvemman sijoituksen aikaisen perhetyön kehittäminen ja toimeenpano.

Kyselyn vastauksien perusteella esille nostettuihin palvelujärjestelmän ongelmakohtiin ja haasteisiin peilaten näiden kaikkein vaativimmassa tilanteessa olevien lasten, nuorten ja perheiden tarpeisiin vastaaminen edellyttää nuoren ja hänen perheensä kattavaa kokonaistilanteen arviointia. Hoidon, kuntoutuksen ja tuen tulee toteutua läpi eri hoidon ja kuntoutuksen vaiheet tavoittaen ja huomioiden nuoren lisäksi hänen koko perheen tai

⁴² ks. esim. Laakso 2019b: 8-9

⁴³ ks. esim. Laakso 2019b: 12-13

⁴⁴ Turun kaupunki (2017). Lastensuojelun sijaishuollon ostopalvelut. Liite1.

⁴⁵ Laakso 2019b: 12-13

muun verkoston. Kokonaisvaltainen hoito ja tuki edellyttävät toteutuakseen eri sektorien välistä vahvaa yhteistoimintaa ja laajan monialaisen osaamiskompetenssia hyödyntämistä sekä sijaishuollon laitoshoidon liittyvän osaamisen (erityisesti psykiatrinen osaaminen) ja työn sisällön kehittämistä.

Yhdistelmäyksikkö voi toimia yhtenä ratkaisuna tilanteisiin, joissa edellytetään vastaamista samanaikaiseen lastensuojelun ja psykiatrisen kuntoutuksen tarpeeseen. Kyselyn vastauksien mukaan monialaisuutta ja monimuotoista osaamista hyödyntävä yhdistelmäyksikkö nähtiin kannatettavana eri toimijoiden osaamista ja hoidonprosesseja integroivana yhteisen työn muotona. Maakunnallisen yhdistelmäyksikön jatkovalmistelussa toivottiin huomioitavan koko maakunnan kattavat tarpeet, myös pienempien kuntien osalta.

5 Jatkovalmistelu ja jatkotutkimustarpeet

Yhdistelmäyksikön jatkovalmistelu

Kansallisella tasolla on linjattu, että jatkossa on varmistettava ne vaativaa erityisosaaamista sekä monitieteisyyttä ja integraatiota edellyttävät palvelut, joita tarvitaan harvoin ja joita jokaisen maakunnan ei ole toiminnallisesti ja taloudellisesti järkevää itse järjestää ja tuottaa. Yhdistelmäyksikköjen osalta on tarpeen tarkentaa suunnitelmaa yhdistelmäyksikköjen perustamiseksi ja niiden linkittymiseksi osaksi OT-keskuksen rakennetta.⁴⁶ Sosiaali- ja terveysministeriö (2019b) on todennut taustaselvityksessään, että osaaamis- ja tukikeskuksista voidaan sopia myös alueellisesti, mutta niiden käyttöönotto ja kehittäminen vaativat myös velvoittavaa lainsäädäntöä. Sosiaalihuoltolain muutoksien ja keskittämiseen liittyvien sisältöjen valmistelu on aloitettu alkuvuonna 2019.

LAPE-muutosohjelma päättyi vuonna 2018, mutta OT-keskukseen liittyvää kansallista kehittämistyötä on jatkettu edelleen vuoden 2019 aikana. Sosiaali- ja terveysministeriön alaisuuteen on asetettu OT-keskusten valmistelutyötä jatkava työryhmä, jonka tavoitteena on jatkaa kehittämistyötä ja yhteistoimintaa kuntien, maakuntien ja VIP-verkoston kanssa. Työryhmän tavoitteena on laatia esitys OT-keskuksia koskevasta rakenteesta, rahoituksesta, tehtävistä, johtamisesta sekä lainsäädännönmuutostarpeista.⁴⁷ Lasten ja nuorten vaativien ja integratiivisen sijaishuollon palvelujen kehittäminen tulee todennäköisesti jäämään peruspalvelujen vahvistamiseen ja parantamiseen tähtäävän pääministeri Rinteen hallituksen Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus -ohjelman sekä Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman (2020-2022) kehittämistyön ulkopuolelle. Kansallisesti on linjattu, että lastensuojeluun liittyvässä kehittämisestä tullaan panostamaan lasten ja nuorten yksilöllisiin tarpeisiin vastaamiseen monialaisesti ja yli hallintorajojen. Lastensuojelun kehittäminen tullaan toteuttamaan erillisenä hankkeena, johon suunnattava valtionavustus tulee haettavaksi alkuvuodesta 2020.⁴⁸

Varsinais-Suomessa on päätetty kuntien ja sote-kuntayhtymien päätöksellä, että sosiaali- ja terveyspalvelujen uudistustyötä lähdetään viemään eteenpäin viipymättä yhteistyössä riippumatta valtakunnallisen sote-valmistelun aikataulusta.⁴⁹ Varsinais-Suomessa lasten, nuorten ja perheiden palvelujen kehittämistä ohjataan sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämissuunnitelmarakennetta hyödyntäen. Toimintaa ohjaa ”Lasten,

⁴⁶ Halila ym. 2019: 39

⁴⁷ STM 2019a

⁴⁸ Ääni19-tilaisuuden dia-materiaali (STM ja THL)

⁴⁹ Kuntalehti 2019

nuorten ja perheiden palvelut” –työryhmä, joka toimii vuoden 2019 ajan myös muutosohjelmatyötä tukevana maakunnallisena LAPE-ryhmänä. Varsinais-Suomen terveyden- ja sosiaalihuollon järjestämissuunnitelmaan on linjattu OT-keskustasoisen yhdistelmäyksikön jatkovalmistelusta sekä sen mahdollisesta pilotoinnista ja perustamisesta osana lastensuojelun laajempaa maakunnallista kehittämistä.⁵⁰ LAPE-muutosagentti, Mikko Hulkkonen, on esitellyt yhdistelmäyksikköä koskevaa selvitystyötä maakunnan sote-johdajille marraskuussa 2019. Maakunnan sote-johtajien kesken on jaettu yhteisesti näkemys yhdistelmäyksikköä koskevan jatkovalmistelun tarpeellisuudesta.

Varsinais-Suomen maakunnan tasolla toteutetussa yhdistelmäyksikön jatkovalmistelussa on tarpeen ottaa huomioon muu siihen linkittyvä kehittämissuunnitelma alueellisesti kuin kansallisestikin huomioiden, kuten esimerkiksi Oikeusministeriön kriminaalipoliittisen osaston asettaman rikoksilla oireilevien nuorien toimintamallia koskevan kehittämistyön kanssa⁵¹. Yhdistelmäyksikköä koskevassa jatkovalmistelussa ja suunnittelussa tulee tehdä yhteistyötä kansallisen OT- suunnittelun ja muiden OT-alueiden yhdistelmäyksikömmälle työstävien toimijoiden kanssa. Yhdistelmäyksikköä koskevassa jatkovalmistelussa tulee ratkaistavaksi myös palvelun järjestämiseen ja tuottamiseen liittyvät kysymykset. Yhdistelmäyksikön palvelutuotantoa koskevan suunnittelun ja valmistelutyön tueksi tarvitaan vielä tätä selvitystyötä tarkempaa tiedonkeruuta. Yhdistelmäyksikköä koskevat huomioiden mahdollisista jatkotutkimusaiheista on esitelty seuraavassa osiossa.

Yhdistelmäyksikköä koskevat jatkotutkimusaiheet

Niin kuin yhdistelmäyksikön asiakasryhmän tilanteiden kuvataan olevan kompleksisia, voidaan myös todeta sitä koskevien jatkotutkimusaiheiden – ja tarpeiden olevan myös tiiviisti toisiinsa yhteen kietoutuneita ja edellyttävän tutkimuksellisten näkökulmien sekä tieteenalojen diversiteetin hyödyntämistä. Tähän osioon koottu keskeisimpiä huomioita mahdollisista jatkotutkimusaiheista yhdistelmäyksikön jatkovalmistelun tueksi.

Jatkovalmisteluun liittyen tarvitaan olennaisesti tietoa yhdistelmäyksikön asiakaskohderyhmän kokonaiskustannuksista. Kokonaiskustannuskuvan muodostaminen edellyttää asiakaskohderyhmän tilanteiden sekä käytettyjen palvelujen ja tukimuotojen tarkastelun tarkkuuden ulottumista yksilötasolle sekä toisaalta laajentaen ulottuen myös muihin käytettyihin tuen muotoihin ja palveluihin, kuten esimerkiksi päihdepalveluihin, koulunkäyntiin ja opiskeluun liittyviin tuen muotoihin sekä rikosseuraamuslaitoksen tarjoamiin palveluihin.

⁵⁰ V-S:n sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämissuunnitelma 2019

⁵¹ Sambou ja Karjalehto 2019

Yhdistelmäyksikön asiakaskohderyhmään sijoittuvien lasten, nuorten ja heidän perheidensä kokonaistilanteiden tarkemman tason, yksilötasolla tapahtuva tarkastelu mahdollistaa paremmin nuorten ja perheiden kokonaistilanteiden ja ongelmien kompleksisuuden kuvaamisen ja ilmiön syvällisemmän ymmärryksen. Tämän tiedon pohjalta voidaan muodostaa tarkempaa kuvausta yhdistelmäyksikön asiakasprofiloinnin osalta, jota voidaan hyödyntää myös yhdistelmäyksikköön liittyvässä hoidollisen viitekehyksen suunnittelussa, näyttöön perustuvien menetelmien, osaamisvaatimusten ja vaikuttavuuteen liittyvien indikaattorien määrittelyssä sekä yhdistelmäyksikköön liittyvien koulutuksen ja tutkimuksen painopisteiden kohdentamisessa. Yhdistelmäyksikköön ohjautuvien asiakkaiden tarkemmalla asiakasprofiilin kuvauksella voidaan myös osoittaa laajemmin lastensuojelun laitoshoidon sisällöllisen kehittämiseen suuntautuneita tarpeita.

Oppivan organisaation mukaisesti on toisinaan hyvä pysähtyä ja suunnata huomio menneeseen, jotta tulevaisuutta kohden voidaan mennä entistä viisaammin. Yhdistelmäyksikön osalta tällä voidaan tarkoittaa muun muassa tutkimuksellista tarkastelua yhdistelmäyksikön asiakkaiden muuttuvien ja kehkeytyvien kokonaistilanteiden tarkastelua suhteessa heidän palveluhistoriaan ja palvelupolkuihin. Tarkemman tason tarkastelussa tulee suunnata huomiot ulottuen koko perheen kokonaistilanteisiin sekä myös aikuisille suunnattuihin palveluihin. Näitä tietoja hyödyntämällä voidaan syventää ymmärrystä kompleksisista ilmiöistä, yhteen kietoutuneista ongelmista sekä palvelujärjestelmässä ilmenevistä ongelmakohdista. Tässä selvitystyössä on kuvattu lähinnä lastensuojelun ja psykiatrian palveluihin liittyvää tilannetta ja näiden kahden toimijan välisiä yhteisasiakkuuksia, mutta jatkossa on tarpeen myös laajentaa näkemyksiä myös muiden palvelujen tilannekuvasta sekä yhteisasiakkuuksista suhteessa esimerkiksi rikosseuraamusalaan ja päihdehoitoon. Lisäksi nuorten lisääntyneet sijoitukset sekä kiireelliset sijoitukset heijastavat tarvetta myös palvelujärjestelmän puutteiden tarkasteluun nuorten palvelujen osalta⁵², esimerkiksi alaikäisten päihdepalvelujen osalta on todettu olevan merkittäviä puutteita⁵³. Asiakaskohderyhmään liittyvällä tarkemman tason tutkimustyön kautta voidaan paikantaa palvelujärjestelmän heikkouksia erityisesti nuorille suunnattujen palvelujen osalta.

Yhdistelmäyksikköä koskevan palvelun järjestämiseen ja tuottamiseen liittyvät asiat ovat vielä toistaiseksi avoinna. Kompleksisten palvelujen järjestämisen yhtenä vaihtoehtona voidaan nähdä olevan muun muassa innovatiivinen hankinnan malli, joka pohjautuu kumppanuuteen, yhteistuotantoon ja tulosperusteisuuteen. Osallisuutta ja yhteisvastuullisuutta korostavasta innovatiivisesta hankinnasta on muun muassa huumehoidon osalta

⁵² Ristikari ym. 2018: 89, Laakso 2019a: 77

⁵³ Heino ym. 2016: 81

julkaistu tutkimustietoa⁵⁴. Innovatiiviseen hankintaan liittyviä mahdollisuuksia yhdistelmäyksikön palvelujen järjestämistä ja tuottamista koskien olisi hyvä selvittää ja linkittäen maakunnan muuhun lastensuojelun hankinnan kehittämiseen.

⁵⁴ Schneider 2019

Lähteet

Forsell Marianne (2019). Kuuden suurimman kaupungin lastensuojelun palvelujen ja kustannusten vertailu vuonna 2018. Kuusikko-työryhmän julkaisusarja 2 /2019.

Halila Ritva, Pälvi Kaukonen, Marjo Malja ja Suvi Savola (toim.) (2019). Lasten, nuorten ja perheiden Osaamis- ja tukikeskukset LAPE-muutosohjelmassa tehdyn valmistelutyön loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:30

Heino Tarja, Martta Forsell, Pia Eriksson, Päivi Känkänen, Päivi Santalahti ja Mia Tapiola (2018) Lastensuojelun, lastenpsykiatrian ja nuorisopsykiatrian yhteiset asiakkaat - yhteinen vastuu. Päätösten tueksi 50. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Heino Tarja, Sylvia Hyry, Salla Ikäheimo, Mikko Kuronen ja Rika Rajala (2016). Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, taustat, palvelut ja kustannukset. HuosTa-hankkeen (2014-2015) päätulokset. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti 3/2016.

Kiuru Kaisa-Elina ja Anna Metteri (2014). Lastensuojelun ja nuorisopsykiatrian yhteisasiakkuus potilaskertomusaineistossa. Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti 2014: 51, s. 146-160.

Kotala Tanja (2019). Moniammatillisen palveluketjuverkoston kokonaisuuden johtamiseen vaikuttavia ilmiöitä – Case OT-keskus. Tampereen yliopisto. Pro gradu –tutkielma.

Kuntalehti (2019). Varsinais-Suomi aloittaa sote uudistamisen heti. [19.11.2019]. Saatavissa: <https://kuntalehti.fi/uutiset/sote/varsinais-suomi-aloittaa-soten-uudistamisen-heti/>.

Laakso Riitta (2019a). ”Ne näki musta”. Huostassa olevien lasten hyvinvointi ja sijaishuoltoon liittyvät kokemukset. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti 1/2019, 86 sivua. Helsinki 2019.

Laakso Riitta (2019b). Lastensuojelun toistuvat sijoitukset ja monipaikkainen asuminen. Sijoitettujen nuorten näkökulma. Yhteiskuntapolitiikka 84 (2019):1.

Lupa auttaa! –hanke (2018a). Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelma, Varsinais-Suomi. Loppuraportti.

Lupa auttaa! –hanke (2018b). Vaativan sijaishuollon ja psykiatrisen tuen asiakasnuoret-pilottisuunnitelma.

Länsirannikon osaamis- ja tukikeskuksen pohjapaperi (2019).

Petrelus Päivi ja Pia Eriksson (toim.) (2018). Uudistuva lastensuojelu – kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa. THL: Työpaperi 32/2018.

Puustinen-Korhonen Aila (2018). Lastensuojelu matkalla kohti tulevaa sote-maailmaa. Miltä maakuntien tilanteet näyttävät lastensuojelun kuntakyselyn maakunnallisten analyysien perusteella. Kuntaliitto. Dia-esitys.

Ristikari Tiina, Markus Keski-Säntti, Elina Sutela, Pasi Haapakorva, Tomi Kiilakoski, Elina Pekkarinen, Antti Kääriälä, Mikko Aaltonen, Tiina Huotari, Marko Merikukka, Jarmo Salo, Aapo Juutinen, Anna Pesonen-Smith ja Mika Gissler (2018). Suomi lasten kasvuympäristönä. Kahdeksantoista vuoden seuranta vuonna 1997 syntyneistä. THL: raportti 7/2018.

Sambou Saija ja Laura Karjalehto (2019). Toimintamalli rikoksilla oireileville nuorille. Lausuntoyhteenveto. Oikeusministeriön julkaisuja, mietintöjä ja lausuntoja 2019:44.

Schneider Taina (2019). Uusi julkinen hallinta, yhteistyö ja osallisuus sosiaali- ja terveys- palvelujen hankinnassa. Tapaustutkimus innovatiivisesta huumehoidon hankinnasta. THL: raportti 14/2019.

STM (2019a). Lasten ja nuorten vaativimpien palvelujen osaamis- ja tukikeskuksia valmisteleva työryhmä. Asettamispäätös. Saatavissa: https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/1f9edfe0-81a8-46ad-b069-0331401b8257/121bfb72-d33b-4d87-9ade-71d382275932/ASETTAMISPAATOS_20190226074750.pdf.

STM (2019b). Sosiaalihuollon keskittäminen ja yhteistyöalueiden hyödyntäminen. Taustaselvitys. 23.1.2019.

Statens Institutionsstyrelse, Ruotsi. Tietoja vuosina 2005-2017 tehdystä yhteispohjois- maisesta MultifunC –projektista

Turun kaupunki (2017). Lastensuojelun sijaishuollon ostopalvelut. Liite1.

Varsinais-Suomen sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämissuunnitelma. Päivitys vuosille 2019-2020. 8.5.2019.

Selvitys vaativan sijaishuollon ja psykiatrian yhdistelmäyksikön perustamistarpeesta Varsinais-Suomessa

Tervetuloa täyttämään kyselylomaketta!

On todettu, että nykyinen palvelujärjestelmä ei ole pystynyt tarjoamaan riittävää tukea ja turvaamaan lapsen hyvinvointia vaativan sijaishuollon ja psykiatrisen kuntoutuksen edellyttämässä tilanteissa. Osana lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelman (LAPE) Osaamis- ja tukikeskus (OT-keskus) kehittämistä on suunniteltu ja mallinnettu tähän tarpeeseen vastaavaa vaativinta sijaishuoltoa ja psykiatrian kuntoutusta integroivaa yhdistelmäyksikköä.

Tämän kyselyn tavoitteena on pyrkiä kartoittamaan alustavalla ja karkealla tasolla yhdistelmäyksikköä koskevaa perustamistarvetta Varsinais-Suomen maakunnan alueella. Yhdistelmäyksikköä koskevan alkuvaiheen selvitystyön tavoitteena on kerätä arvioitane kuntakohtaisesti asiakaskohderyhmään kuuluvien lasten ja nuorten lukumäärästä, heidän käyttämistään palveluista ja tukitoimista sekä kustannuksista. Lisäksi toivomme näkemyksiänne palvelujärjestelmää koskevista suurimmista haasteista sekä parannusehdotuksia, jotta tulevaisuudessa asiakaskohderyhmän tarpeisiin pystyttäisiin vastaamaan paremmin heidän tuen ja hoidon tarpeiden edellyttämällä tavalla. Osana kyselyä pilotoimme samalla kansallisesti LAPE-muutosohjelmassa kehiteltyä asiakkaan tilanteen vaativuuden tason arviointiin hyödynnettävää OT-mittarin soveltuvuutta. OT-mittari toimii tässä kyselyssä asiakaskohderyhmän yhtenä kriteerinä.

Kyselyn tuottama tieto nivoutuu osaksi yhdistelmäyksikköä koskevaa selvitystyötä, jonka tarkoituksena on koota yhteen tiivistetysti tietoa ja materiaalia yhdistelmäyksikön mahdollista jatkovalmistelua varten. Selvitystyö tehdään osana Turun yliopiston lastensuojelun Lasu & Pop-kehittämishanketta ja tuloksia voidaan hyödyntää lisäksi myös lastensuojeluun liittyvän tutkimuksen jatkoaiheina. Tämän kyselyn lisäksi selvitystyössä hyödynnetään niin kansallisesti kuin alueellisesti tuotettua tutkimus- ja tilastotietoa sekä OT-keskuskehittämiseen ja yhdistelmäyksikön mallintamiseen liittyvää materiaalia.

Lomake on täytettävissä 6.11.2019 klo 15 asti.

Lomakkeeseen vastaaminen kestää noin 30 minuuttia.

Kyselyn asiakaskohderyhmän kriteerit ja tarkasteluajan rajaus

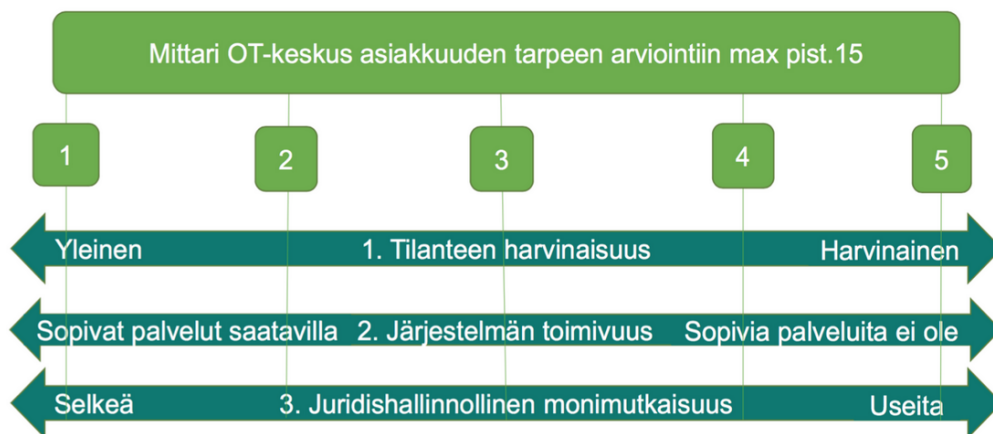
Kyselyä koskevan asiakaskohderyhmän kriteereiksi on määritelty:

- 12-17 vuoden ikä
- Vuoden 2019 aikana tarvittu sekä lastensuojelun (avohuolto tai sijaishuolto) että psykiatrian palveluja
- Vuoden 2019 aikana vähintään 1 jakso ympärivuorokautisessa palvelussa (sijaishuolto tai psykiatria)
- OT-mittarissa vastauksien painottuminen kaikissa kohdissa (4-)5 pisteeseen

Pyydämme, että vastauksissa arvioidaan vuoden 2019 tilannetta.

Kyselyssä ei kerätä tietoja asiakastasoisesti, vaan toivomme vastauksissa arvioitavan tilannetta kuntakohtaisesti.

OT-mittari

Päivi Petrelius & Pia Eriksson (toim.) Uudistuva lastensuojelu – kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpaperi 32/2018

1. Tilanteen harvinaisuus: Harvinaisuudella tarkoitetaan tilanteita tai ilmiöitä, joita esiintyy suhteellisen harvoin, eikä asiaan liittyvää erityisosaamista näin ollen voida edellyttää olevan kaikilla työntekijöillä. Harvinaiseksi tapaus voidaan luokitella myös sillä perusteella, että kyseessä on harvinaisen kompleksinen tapaus, jossa riskitekijöitä on poikkeuksellisen useita yhtä aikaa.

2. Järjestelmän toimivuus: Tässä osa-alueessa arvioidaan palveluiden saatavuutta ja niiden toimivuutta kokonaisuutena. Selitteessä tarkoitetaan erityisen vaativaa tilannetta, johon on vaikea löytää sopivaa palvelua.

3. Juridishallinnollinen monimutkaisuus: Tämän osa-alueen arvioinnissa otetaan huomioon tapauksen kompleksisuus liittyen eri hallinnonaloihin ja juridiikkaan.

Kyselylomake

Arvioi kohderyhmän kriteerit täyttävien lasten ja nuorten lukumäärä kunnassanne vuoden 2019 aikana? *

Oma vastauksesi

Kuvaile mitkä ovat näiden lasten ja nuorten kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin kannalta keskeisimpiä haasteita? *

Oma vastauksesi

Mitkä ovat keskeisimmät palvelut ja tukitoimet, joilla on pyritty vaikuttamaan näiden lasten ja nuorten hyvinvoinnin turvaamiseksi vuoden 2019 aikana? *

Oma vastauksesi

Arvioi mahdollisimman tarkasti näiden lasten ja nuorten saamien palvelujen ja tukitoimien kustannuksia kuukausitasolla vuonna 2019? (€/nuori/kk) *

Oma vastauksesi

Mitkä ovat nykyisen palvelujärjestelmän suurimmat haasteet vastata näiden lasten ja nuorten hoidon, tuen ja kuntoutuksen tarpeisiin? *

Oma vastauksesi

Miten maakunnan tasolla palvelujärjestelmää tulisi kehittää tai uudistaa, jotta näiden lasten ja nuorten kokonaistilanteen edellyttämiin tuen, hoidon ja kuntoutuksen tarpeisiin pystyttäisiin vastaamaan? *

Oma vastauksesi

Muita huomioita?

Oma vastauksesi
